Hilarius docet jam judicati in terra in Deum non credentes: eos qui credunt non judicari; reliqui futurum judicium inter opera fidemque pro geſtorum qualitate, ut ſcilicet de operibus credentium fiat; & credentes jam judicati intelligantur eſſe illi qui cum fide ſint etiam bene operati. Hoc ait propter locum Joannis *a*, cujus ſenſus eſt; quòd qui dicto credit modo, nec quem fatetur noſſe, factis negat, non habet in ſe condemnationis cauſam, qui non credit, eo ipſo etiam ſe pœna dignum oſtendat, refugiendo lucem ac judicem. Sed loquitur David de judicio quod exercetur à Deo in terra, curante hæc inferiora reſque noſtras conſiderante, neque ſuper cœli tantùm *b* cardines ambulante. Quamvis transferri poſſit ſententia ad aliud judicium; quod facit quoque Nyſſenus *c*.

Jam judicantur in terrâ non credentes; qui credunt non item. Loci Joannis ſenſus. *a* c. 3. 18. *b* Job 22. 14. *c* tract. 2. in Pſ. 13.

PSALMUS

QUINQUAGESIMUS OCTAVUS.

In finem.

1 Ne diſperdas, David in tituli inſcriptionem quando miſit Saul, & cuſtodivit domum ejus, ut eum interficeret.
2 ERipe me de inimicis meis Deus meus: & ab inſurgentibus in me libera me.
3 Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris ſanguinum ſalva me.
4 Quia ecce ceperunt animam meam: irruerunt in me fortes.
5 Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine, ſine iniquitate cucurri, & direxi.
6 Exſurge in occurſum meum, & vide: & tu Domine Deus virtutum Deus Iſrael.
Intende ad viſitandas omnes gentes: non miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem.
7 Convertentur ad veſperam: & famem patientur ut canes, & circuibunt civitatem.
8 Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum quoniam quis audivit?
9 Et tu Domine deridebis eos: ad nihilum deduces omnes gentes.
10 Fortitudinem meam ad te cuſtodiam, quia Deus ſuſceptor meus es.
11 Deus meus, miſericordia ejus præveniet me.
12 Deus oſtendet mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos: ne quando obliviſcantur populi mei.
Diſperge illos in virtute tua: & depone eos protector meus Domine.
13 Delictum oris eorum, ſermonem labiorum ipſorum: & comprehendantur in ſuperbia ſua.
Et de exercitatione & mendacio annuntiabuntur 14 in conſummatione: in ira conſummationis, & non erunt.
Et ſcient quia Deus dominabitur Jacob, & finium terræ.
15 Convertentur ad veſperam & famem patientur ut canes: & circuibunt civitatem.
16 Ipſi diſpergentur ad manducandum: ſi verò non fuerint ſaturati, & murmurabunt.
17 Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exultabo manè miſericordiam tuam. Quia factus es ſuſceptor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ.
18 Adjutor meus tibi pſallam, quia Deus ſuſceptor meus: Deus meus miſericordia mea.

Titulus & Argumentum.

Verſ. 1.) In finem. Ne diſperdas, David in tituli inſcriptionem: quando miſit Saul & cuſtodivit domum ejus, ut eum interficeret.

IMplicatur cum titulo argumentum, de quibus copioſè Nyſſenus *d* differit, maximi faciens Davidis manſuetudinem illis expreſſam verbis, *Ne diſperdas:* quam vocat amicam & jucundam vocem. Verba hæc & prima duo, atque proximè ſequentia quatuor in præcedentibus jam Pſalmis declarata ſunt. Ceteris continetur argumentum incluſum in hiſtoria, quæ narratur in primo Regum libro *e*, quando Davidis, qui evaſerat ictum lanceæ Saulis, Saul imperavit domum cuſtodiri à ſatellitibus, ut interficeretur manè: Michol autem uxor ejus depoſuit illum per feneſtram, & relicto ſimulacro in lecto, eluſit Saulem.

d tract. 2. in Pſ. 1. ult. *e* c. 19. 19. & ſeq.

Agnoſcit Hilarius, Auguſtinus, aliique Latini, myſterium de Chriſti paſſione ſub hiſtoria; & id Nyſſenus atque Auguſtinus eleganter explicant, ſimulque de ſepultura & reſurrectione; quamvis Auguſtinus inſeri velit aliqua; quæ magis conveniant myſtico Chriſti Corpori, ut quòd cuſtoditus dicatur David in domo ad interficiendum eum; nempe, quia dum cuſtodiebatur ſepulchrum Chriſti jam mortui, hoc intendebatur, ut moriretur fides in nobis.

Myſterium de Chriſti Paſsione hoc loco traditum.

Argumentum ergo eſt, oratio Davidis in adeo arcta illa obſidione nocturna ſatellitum Saulis, qui ſimiles canibus venaticis famelici videbantur: deinde poſt expoſitam innocentiam ſuam, prædicto divinæ contra illos vindictæ, ita ut humiliati diſpergantur; ac liberationis propriæ: tandem propoſitum ac votum divinas pro tanto munere laudes celebrandi. Ubi fatendum eſt omnia Chriſto congruere, quando eum Judæi extrema nocte illa obſederunt, comprehenderunt, vexaverunt, occiderunt; ita ut intelligamus orare pro ſe Chriſtum, & pro aliis, etiam pro Judæis, qui per orbem interim diſperſi ad monimentum patrati contra Chriſtum facinoris, tandem convertendi ſint; atque his de cauſſis laudes & gratias Patri referre. Cuſtodiam item illam circa ſepulchrum Chriſti præter Latinos, Baſilius ac Theodoretus interpretantur: & Nicephorus ait Pſalmum totum eſſe κατὰ τῶν θεοκτόνων, *adverſus Deicidas*. Poſtremò Athanaſius Marcellinum ſuum hortatur Pſalmum hunc uſurpare, ſi inſidiator juſſerit domum illius cuſtodiri, contigeritque effugere. Arnobius autem, quando domus corporis à Principe hujus mundi cuſtodiri præcipitur, ut capiaris & interficiaris gladio cujuſcumque peccati.

Argumentum. Chriſto totus congruens locus. Marcellino imperata hujus Pſalmi uſurpatur, ab Athanaſio, ad quid. Ab Arnobio ut applicatur.

Verſ. 2.) Eripe me de inimicis Deus meus, & ab inſurgentibus in me libera me.
Verſ. 3.) Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris ſanguinum ſalva me.

ORditur à ſupplici prece, qua petit à Deo ſuo, cui ſingulari quodam ſtudio ſerviat, & in quem fiduciam omnem ſuam conjiciat, ut ſibi adverſus iniquiſſimos, truculentos, fundendoque humano ſanguini addictos & aſſuetos hoſtes, celerem atque efficacem dignetur opem ferre, ac ſe à graviſſimo præſenti periculo quam primum liberare. Utitur Eccleſia in Officio divino tempore Paſſionis verſu ſecundo ad Laudes poſt Hymnum; eodem ac tertio ad preces tempore jejunii. *Quod enim* factum eſt, inquit Auguſtinus, in carne Chriſti, fit & in nobis; neque ceſſant inimici noſtri Diabolus & Angeli ejus (tum Dæmones, tum improbi homines) inſurgere ſuper nos quotidie, & illudere velle infirmitati noſtræ, deceptionibus, ſuggeſtionibus, tentationibus, & quibuſcumque laqueis irretire, quum in terra adhuc vivimus. Exemplo ſit prima poſt mortem, reſurrectionem, aſcenſionem Chriſti, perſecutio in qua flagellati Diſcipuli: gladio Jacobus occiſus, miſſus ad idem Petrus in carcerem, lapidatus Stephanus, Eccleſia tota diſperſa; & quæ deinceps tot ſecutæ ſunt perſecutiones, hæreſes, ſchiſmata; præcipuis horum omnium inſtigatoribus malorum dæmonibus.

Senſus loci. Verſuum uſus in Eccleſia in officio divino tempore Paſſionis.

Eri-

Eripe me.) Hieronymus, & Auguſtinus etiam *erue me*: Hebræum verbum hìc & initio ſequentis verſus eſt idem הצילני *hattſileni*: Græca diverſa, ἐξελοῦ & ῥῦσαι; quæ tamen ſynonyma ſunt.

De inimicis meis.) Moraliter multiplex eſt inimicorum genus, ſed capitaliores tres ſunt, Mundus, Caro, Dæmon, ad quos referri poteſt Mors, Peccatum, Infernus, Domeſtici. Si ſit ſermo de hominibus. Hugo diſtinguit quatuor veluti ſpecies, quibus quatuor hic verba poſita congruant; qui ſolo deſiderio ſint inimici: qui prorumpant in contumelias verborum: qui verberibus afficiant: qui ad ſanguinis effuſionem procedant; primos dici abſolutè *inimicos*; ſecundos *inſurgentes*; tertios *operantes iniquitatem*; quartos *viros ſanguinum*. Ait præterea hos eſſe præcipuos hoſtes Eccleſiæ, Antichriſtum ejuſque ſectatores, falſos fratres, hæreticos martyricidas: & initio ſequentis verſus, Judæos. Ayguanus *inſurgentes* accipit pro irriſoribus Chriſti: *operantes iniquitatem viroſque ſanguinum*, pro percuſſoribus; pro occiſoribus, illos qui ſequenti verſu dicuntur, *cepiſſe animam & fortes irruiſſe*: Dionyſius interpretatur *inimicos* eſſe dæmones, qui ſunt inviſibiles: *inſurgentes* manifeſtos perſecutores ſive malos & importunos homines, à quibus Theſſalonicenſes Paulus *a* rogare jubebat, ut liberarentur: *operantes iniquitatem*, cunctos qui vivant malè: *viros ſanguinum*, ſi ſint tales illi ipſi qui ſanguine aut affinitate nobis conjuncti ſunt. Appellat item *inimicos*, vitioſos habitus & conſuetudines intus latentes, *inſurgentes*, actus vitiorum & motus inordinatos paſſionum. Nyſſenus *b*, omnia dæmonibus applicat, qui naturæ humanæ ſunt inſidiati, nuncque non deſinunt inſidiari.

Multiplex inimicorum genus, ſed capitaliores tres. Hugonis diſtinctio circa illud genus inimicorum. *a* 2. Theſſ. 3. 2. *b* tract. 2. in Pſ. 6. c. ult.

Et ab inſurgentibus in me libera me.) Hieronym. omiſſa conjunctione, quæ non habetur Hebraicè, *à reſiſtentibus mihi protege me*. Auguſtinus, *& ab inſurgentibus ſuper me redime me*. Reſpondet lectio Auguſtini Græcis vocabulis, λύτρωσαί με, Hieronymi Hebræo, תשגבני *theſaggbeheni*, de quo aliàs egimus, ſicut de verbo *inſurgendi*. Significat prætereà Hebræum illud verbum *attollere*, ac in loco alto, tutoque ſtatuere: ubi eſt antitheſis egregia; ut dum alii ſeſe erigunt inſurgendo, & inſultando, Deus altius ſuſtollat, & exaltet eum contra quem inſurgitur; & dum armati obſident ſatellites, ac ſcrutantur, conſcendentes etiam edita quæque loca, quem capiant, quæſitum quaſi altè ſuſtollendo eripiat.

Antitheſis egregia.

Eripe me. Aliud verbum Græcum, ῥῦσαι, ut antè dixi, ſed pro eodem Hebræo quod erat in principio, reddidit Hieronymus, *libera*: Auguſtinus iterum, *erue*.

Et de viris ſanguinum ſalva me.) Auguſtinus, *ſalvum me fac*. Qui ſint *viri ſanguinum*, vidimus aliquot prioribus Pſalmis *c*, & in alio adhuc *d* poſtea occurret. Judæos hìc intelligunt, qui volente Chriſtum Pilato dimittere, ac ſe, manuum ablutione innocentem à ſanguine juſti illius proteſtante, exclamaverunt: *Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper filios noſtros* *e*. *Vir ſanguinum* eſt, qui cur alterius fundatur ſanguis auctor eſt, etiamſi non ipſemet eum fundat, quemadmodum Sephora Moſen vocavit *ſponſum ſanguinis*, qui cur filio extraheretur per circumciſionem ſanguis, fuerat in cauſa *f*. Quamvis id aliis modis explicetur, & referatur etiam à nonnullis, veluti dictum ad Angelum, qui minitatus erat Moſi mortem, ut ſignificaret condonatam viro mortem, propter eam ſanguinis effuſionem, placatumque Angelum viro. Denique, ut ait Hilarius, *viros ſanguinum* non ſolum admiſſa cædes, ſed cogitata conſummat, quia non eſt fuſus Davidis ſanguis, licèt, quòd mox additur, optarent fundere, qui eum ea de cauſſa domo incluſerunt. Cum Judæis qui popoſcerunt Chriſtum ad mortem, ipſimet percuſſores, & occiſores Gentiles, comprehendi poſſunt. Utriſque convenit illud aliud *g*: *Captabunt in animam juſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt*.

c Pſ. 5. 7. Pſ. 25. 9. Pſ. 54. 24. *d* Pſ. 138. 19. Per viros ſanguinum qui hìc intellecti. *e* Matth. 27. 25. Sponſus ſanguinis Moſes à Sephora ut vocatus. *f* Exod. 4. 25. 26. *g* Pſ. 93. 21.

Verſ. 4.) Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.

URgens precandi enixiùs cauſſa, quod hi quos vocavit *inimicos, inſurgentes, operantes iniquitatem, viros ſanguinum*, tamquam rabidi canes venatici ſuique appetentes ſanguinis, conati ſint eum capere; ac robore numeroque prævalentes irruerint magno cum impetu ad ſternendum, obruendum, mactandum.

Senſus loci.

Quia ecce.) Vim habet, *ecce*, ad demonſtrandam urgentem & evidentem neceſſitatem, cum quadam admiratione, & ad excitandam commiſerationem opemque celerem impetrandam.

Vis voculæ ecce.

Ceperunt animam meam.) *Ceperunt animam meam* ait, eo modo, quo qui ſe vallatos, inimicis vident, & evadere deſperant, dicunt, *capti ſumus*. *Anima* vitam totumve hominem ſæpe ſignificat. Hieronymus aliique exponunt, *inſidiati ſunt*, ſeu *inſidiantur animæ meæ*. Id propriè ſignificat ארבו *arebu*: inſidiari autem venando, quod Apollinarius aliter ab inveſtigando, ſeu indagando reddit, ἀνιχνεύσαν, ut ſolent canes venatici. In Pſalterio Romano, *aucupaverunt*: apud Arnobium, & Caſſiodorum *occupaverunt*, quod non eſt cur corruptè legi Agellius dicat, pro, *aucupaverunt*: quum Caſſiodorus hoc verbum explicet. In Pſalterio Gallicano, & apud Hilarium, *captaverunt*: Apud Auguſtinum, *venati ſunt*. In Pſalmo 93. *h*. *Captabunt in animam juſti*. Græcè quoque dicitur θηρεύσουσι, ſed Hebræum verbum aliud eſt יגודו *jogaddu*, *copulabuntur, congregabunt exercitum, turmatim convenient, conglobabunt ſe, concurſabunt, coacervabunt*. Facit ad rem locus Michææ *i*, *Omnes in ſanguine inſidiantur, vir fratrem ſuum ad mortem venatur*. Item Threnorum *k*: *Venatione ceperunt me quaſi ovem inimici mei gratis*. Similis comparatio in Pſal. 123. *l* *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium*: in Proverbiis *m*; *Mulier viri pretioſam animam capit*, תצוד *thatſud*, *venabitur*, ἀγρεύει, tempore præſenti. Ezechiel *n*, etiam eodem ſenſu, ait capi *animas volantes*, ideſt velut aves, per hoc ultimum verbum Hebræum. Sed per Græcum quod ſignificat *pervertere*, aut συλλέγειν *colligere*.

Anima pro vita totove homine. Agellii improbata correctio. *h* verſ. 21. *i* c. 7. 2. *k* c. 3. 52. *l* verſ. 7. *m* c. 6. 26. *n* 13. 18. 20.

Crebrò ex laqueis uſurpatur comparatio tùm ab aliis, tùm à Propheta *o* noſtro. Quocirca non eſt hoc loco *capere*, ut Ruffinus, Beda, Ayguanus, Dionyſius, (qui malè negat Davidi convenire poſſe) Hugo quidamque alii exponunt, vi & impetu capere ac tenere, nec ita commodè de comprehenſo Chriſto in Horto exponi poteſt; vel cum Beda, de occiſo; vel cum Brunone Carthuſiano, de detentione animæ per mortem, ad ſimilitudinem carcere detenti, ut non poſſet Chriſtus reſurgere: ſed potiùs inſidiis, dolis, fraudibus, conari aliquem capere: quod etiam dicunt Evangeliſtæ *capere in ſermone*, & *verbo* *p*, vel *opprimere* (ideſt, extemporales & non conſideratas interrogationum doloſarum reſponſiones exigere) *inſidiando*, & *quærendo capere de ore ad accuſandum* *q*.

o Pſ. 9. 16. Pſ. 6. ſecund. Heb. Pſ. 30. 5. Pſ. 34. 7. 8. Pſ. 56. 7. Pſ. c. 3. 6. Pſ. 90. 3. Pſ. 148. 110. Pſ. 139. 6. Pſ. 141. 4. Quid ſit hoc loco capere. Minus apta expoſitio de prehenſo Chriſto in Horto. *p* Mat. 22. 15. Marc. 12. 13. Luc. 20. 20. *q* Luc. 11. 53. 54.

Irruerunt me fortes.) Hieronymus, *congregantur adverſus me fortiſſimi*. Superlativo quoque uſus Apollinarius κράτιστοι dixit, quamvis in textu ſit poſitivum κραταιοί: & Hebraicè עזים *hazzim*, abſque alia particula quæ ſuperlativum quo carent Hebræi, denotet. Non ſolum inſidiatores vafros expertum ſe dicit, ſed feroces, terribiles, pervicaces, apertos invaſores, qui ad inſidias, quas indicat non modò præcedens verbum Græcum ἐθήρευσαν, ſed quod hìc eſt ἐπέθεντο, vim ac impetum adhibuerunt, ſi quis irruerit in proximum ſuum, ut interficiat illum dolo, inquit lex *r*.

Senſus loci. *r* Exod. 21. 14.

Fortes in Pſ. 53. *ſ*, *quærentes animam ſuam*, vocat David עריצים *hharitſim*, qui Græco etiam poſitivo nomine dicuntur ibidem κραταιοί, & à Hieron. etiam *fortes*. Fortium iſtorum myſticè dux is quem Chriſtus, *fortem* nominat, nempe diabolus, cujus vaſa iidem cenſeri poſſunt: illi prætereà, qui *ſperantes in multitudine divitiarum prævalent*, aut ſe putant prævalere *in vanitate ſua* *u*: aut de ſpirituali præſumunt propriæ juſtitiæ fortitudine, quemadmodum Phariſæus *x* quibus ſicut phreneticis, quorum ſolent robuſtiores ſub mortem vires corporis eſſe, tanto mors vicinior eſt, ut annotat Auguſt.: docens è contrario, qui exemplo Pauli *y*, diffiſi de ſe ipſis, ita *infirmantur, potentes eſſe*. Perverſa fortitudo injuſti, ac de ſe præſumentis, qui dicunt, *nonne z, in fortitudine noſtra aſſumſimus cornua?* & *a*, *ſit fortitudo noſtra lex juſtitiæ*.

ſ verſ. 5. Fortiū hìc deſcriptorum myſticè dux diabolus dictus. *t* Mat. 12. 29. *u* Pſ. 51. 9. *x* Luc. 18. 11. *y* 1. Cor. 12. 10. *z* Amos 6. 14. *a* Sap. 2. 11.

Quemadmodum Chriſtus, & ſui poſt eum primi diſcipuli paſſi ſunt fortes perſecutores, ita deinceps ceteros fideles vexaverunt hi qui pollebant opibus, honoribus, potentia, viribus, falſa ſapientia, vera malitia, tyranni, hæretici, corruptis moribus homines contaminati: De militibus adhibitis ad ſepulchri Chriſti cuſtodiam, Valentia *fortes irruentes* interpretatur.

Ut Chriſtus & diſcipuli paſſi perſecutiones, ita deinceps ceteri fideles. Litteralis interpretatio.

Sed ad litteram poteſt adhuc Hebræa vox עזים *hhazim*,

nim, obfirmatos, obſtinatoſque in malo, & in propoſito no- A *cendi* ſignificare. Nam *maledictus furor, quia pertinax* a, dicitur עז *hhaz*, nempe pertenax, *indignatio dura* b, flectique neſcia, inſatiabilis vindictæ cupiditas. Tali furebat Saulus cum ſuis adverſus Davidem iracundia, odio, malevolentia, robore ſimul externo corporis, & armorum corroborata. Hujuſmodi ſunt etiam diaboli adverſus nos inimicitiæ implacabiles & immortales, qui eſt, ut dixi, *fortis armatus*, & *cujus poteſtati non eſt ſuper terram poteſtas, quæ comparetur, ſed factus eſt ut nullum timeret*, Job c teſte, qui per multa de hac ejuſdem poteſtate diſſerit d: & inter alia pertinere ad obſtinatiſſimum animum poteſt, quòd *cor ejus induratum* ſcribit e, *ut lapidem*.

a Gen. 49. 7. b ib. d. c c. 41. 14. d c. 41. 16. e verſ. 15.

Verſ. 5.) Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine: ſine iniquitate cucurri, & direxi.

Senſus loci.

TAnta fiducia implorare ſe divinam ait opem, quòd nullius ſit ſibi conſcius iniquitatis, aut peccati, quo tantùm illud in ſe provocaverit hoſtium odium, quos nullo modo læſerit, nulla affecerit injuria: ſed converſatus inter eos ſit abſque ulla offenſione, & actiones omnes ſemper ſtuduerit ex juſtitiæ norma rectaque ratione operari. Diſtinguunt aliter alii ſententiam, ut ſcilicet ultimum membrum non in prima perſona, ſed in tertia efferatur, *ſine iniquitate cucurrerunt, ac direxerunt*. Sic autem ſenſus eſſet; quum David nullam haberet iniquitatem, peccatum nullum; tamen hoſtes in eum facto impetu cucurriſſe, aciemque direxiſſe, vel animos obfirmaſſe, ac omnino decreviſſe illum interficere. Symmachus id ita expreſſit, μὴ ὄσης ἁμαρτίας ἐπιτρέχουσι, *quum non ſit peccatum, accurrunt*, (vel ſic currunt) *ut percutiant me*. In ſcholio (alias ἐπιτρέχουσιν) ἵνα πατάξωσί με, *quum in culpa & peccato non ſim*. Ad ſenſum nihil intereſt.

Portò ad Chriſtum referendo, quod etiam Nazianzenus f facit, conſtat quàm fuerit innocens; *ſine peccato & dolo* g, ut ſe, *quæ non rapuiſſet exſolvere* diceret h, *argui ſe* C *poſſe de peccato* negaret i; affirmaret *Principem mundi quidquam in ſe non habuiſſe* k, ideſt, peccatum nullum, ut explicant Ambroſius l, Gregorius m, Hilarius hìc & alibi n, necnon Auguſtinus o, præter expoſitores Joannis; ſive nullum jus, quod habet in peccatores dumtaxat, ac proinde non potuiſſe vincere, aut eum perdere, ſicut ſperabat. Dixit quoque cuncta referendo ad honorem Patris, ſalutemque noſtram; & *ad Patrem redeundo unde exiverat* p; & ita currendo *in gigantis morem*, ut *à ſummo cœlo egreſſus ad ſummum ejus occurreret*, ſive recurreret q. Item direxit quos dicebat, prout antea precatus eum David erat r, *Reſpice Domine in ſervos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum: & ſit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos, & opus manuum noſtrarum dirige*. Hoc fore prædixit Eſaias ſ: *Erunt prava in directa*.

Ad Chriſtum loci relatio. f Orat. 4. Theolog. g Pſ. 71. 9. h Pſ. 68. 5. i Joan. 8. 46. k c. 14. 30. l De fuga ſæculi c. 4. m Hom. 39. in Evang. n 9. de Trin. o in c. 14. Joan. & 2. de peccatis merit. c. 31. p Joan. 13. 3. q Pſ. 18. 7. r Pſ. 89. 10. 17. ſ c. 40. 4.

Magnam vim habet ad perſuadendam virtutem ſtudioſus virtutis, *evangelizans virtute multa* t, quaſi dicas, exercitu virtutum, nec *ſe ipſum condemnans in eo quod judicat* u, ſed *ſine crimine* x, *nulli dans offenſionem; ne vituperetur miniſterium ejus* *. Nihilominus jubemur, D *quæ dicantur nobis* à doctoribus noſtris *ſervare & facere, ſecundùm opera eorum non facere* y, & verò corvus roſtro detulit eſcam Eliæ z: nec valde nobis eſt curæ cujuſmodi ſit dans campana ſignum, tubus deducens aquam, cuſtos in ſpecula, miles in exercitu, in hoſpitio ſuſpenſum ſignum, medicus probus, aut improbus; ſed id curamus tantùm quod iſta vel indicant, vel efficiunt, ut reſpondeat ſignificatio & effectus.

Quæ ſit magna vis ad perſuadendam virtutem. t Pſ. 6. 7. u Rom. 2. 1. x Tit. 1. 6. * 1. Cor. 6. y Mat. 23. 3. z 3. Reg. 17. 4.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine.) Hieron. *abſque iniquitate mea & abſque peccato meo Domine*, nimirum, ceperunt animam meam, & irruerunt in me, vel, non ob iniquitatem peccatumq; hoc patior. Intelligit, ut dixi, de iniquitate & peccato; cujus gratia perſequi hoſtes juſtè ipſum poſſent, & quod imputabant ei, ſeditionis, rebellionis, perduellionis, affectati regni. Quo circa minùs neceſſaria Hilarii notatio videtur, vel Pſ. quinquageſimũ in quo ſe profitetur *cognoſcere iniquitatem ſuam, & peccatum contra ſe ſemper habere*, iſto Pſalmo poſteriorem eſſe: vel ibi de originali loqui: vel ſub Chriſti perſona nunc agere. Ultimum recipio juxta myſticum ſenſum traditum etiam ab aliis enarratoribus, & A à Paulo Conſtantinopolitano Epiſcopo ad Theodorum Papam a. Quod attinet ad Davidem quidquid ſit de ordine Pſalmorum, deplorat in quinquageſimo actualia præſertim peccata adulterii, & homicidii: licèt inter cauſſas ad impetrandam faciliùs veniam, originale vitium actualium ſeminarium propter fomitem relictum proponat: in hoc autem Pſalmo innocentem ſe facit non ob omni peccato, ſed ab eo quod alienam reſpiceret injuriam: quod & in aliis antea Pſalmis feciſſe notavimus.

Hilarii minùs neceſſaria notatio, Pſalm. 59. iſto poſteriorem eſſe.

a Habetur in Conc. Later. ſub Martino I. conſult. 4. Ejuſdem Pſalmi argumentum.

Quid interſit inter *iniquitatem* & *peccatum* docui. Interpretatur Cajetanus *piſhhi*, quod eſt primum nomen de *rebellione*. Eam nomen id etiam ſignificat, & quadrat propoſito ſignificatio, ut ſe David neget, ut antè dicebam, tanti criminis reum contra Regem Saulem. Valet etiam *impietatem adverſus Deum*, dicique poſſet peccatum ſpectare ad proximum: vel hoc ad ipſummet peccantem: illa ad alium: vel iniquitatem eſſe habitudinem mentis injuſtæ, peccatum actum ejus, ut placuit Ambroſio b. Sed modo de peccato contra Deum non agitur, & B facilè conceſſerim nomen utrumque ſynonymum eſſe. Ita de ſuis quoque Job calamitatibus loquebatur, ut ſe apud amicos purgaret c, *Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus: hæc* d *paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, quum haberem mundas ad Deum preces*: id Gregorius e de Chriſto exponit, qui pro crucifixoribus oravit expanſis in Cruce puriſſimis manibus f: *neque reprehendit me cor meum in omni vita mea* g.

b Apolog. David. ſeu in Pſ. 50. c Job. 17. 2. d c. 26. 18. e 13. moral. c. 8. vol. 1. f Luc. 23. 34. g Job. 7. 6.

Quæri hic neceſſe non eſt, de hominis innocentia, tantane ſit cujuſpiam, ut neque contraxerit originale, neque ullum commiſerit actuale peccatum, ne veniale quidem. Sine dubio Maria numquam peccavit ullo modo: ab originali autem peccato non mundata intra matris ventrem fuit, quod aliis etiam nonnullis conceſſum eſt, ſed præſervata penitus ne contraheret. Præterea non eſt hujus temporis illa quæſtio, quo pacto abſque ſuſpicione arrogantiæ valeat quis laudes proprias exponere; videlicet ad honoram Dei, ædificationem aliorum, ut faciat ſibi ſupplicandi fiduciam, ut puſillanimem animum ſuum eripiat, & aliis de cauſſis, C quemadmodum Ezechiæ h, Jeremiæ i, Pauli k, & aliorum exemplis doceri poteſt. Attingit Dionyſius ambas quæſtiones, & nos alibi plura diximus.

De hominis innocentia quæſtio. Altera, quo pacto abſq; ſuſpicione arrogantiæ valeat quis laudes proprias exponere. h Eſ. 38. 4. i c. 15. 15. K 2. Cor. 3. 12. 1. Theſſ. 2. 1.

Sine iniquitate cucurri & direxi.) Auguſtinus, Caſſiodorus, Pſalterium Romanum *dirigebar*. Monui jam hæc aliter à Symmacho reddita, ita ut ſignificetur, quum non eſſet iniquitas in Davide, perſecutores tamen in eum cucurriſſe, atque aciem & impetum direxiſſe μὴ ὄσης ἁμαρτίας ἐπιτρέχουσιν ἵνα πατάξωσί με, *quum non ſit peccatum accurrunt ut percutiant me*. Hieronymus vertit, *non egi iniquè, & illi currunt & præparantur*. Alii, *currunt & inſtruunt ſe: properant & accinguntur: currunt, ut noceant mihi, & ſummo ſtudio conantur perdere me*, &c. Hebræa ſunt בלי עון ירצון ויכוננו *beli hhaven jerutſun veijcchonanu*. Pro ultimo verbo legit Symmachus יכוני *jaccbuni: percutient me*, à נכה *nachab*, ſi ad ſecundum verbum Græcum editionis LXX. litteram (ν) addas, facies tertiam pluralem perſonam, in qua primum ſumi poteſt hoc pacto ἔδραμον καὶ κατεύθυναν, pro κατεύθυνας. Arqui perſiſtendum in electione quam habemus, Aut certè ſubintelligi poterunt D pedes, *cucurrerunt pedes mei, & direxerunt*, ut placet Genebrardo. *Currere ne iniquitate & dirigere*, eſt tamquam in ſtadio vitæ, ac morum recta progredi, curſum ac iter tenere, perſequi veluti lineam albam agonalem, donec ad ſcopum & metam pervenias, quam juſtitiæ lex, rationiſque canon, & norma intendit. Delectantur divinæ litteræ iſta ex curſu agoniſtico petita comparatione. De gigante currente mentio præceſſit l; *viam mandatorum Dei* cucurriſſe ſe dicit David m: Paulus currentium in ſtadio ſimilitudinem exprimit n, ſe etiam cucurriſſe affirmans o, & alios hortans, ut currant p: tardos in curſu vel ceſſantes reprehendens q: ruſus de conſummando, & conſummato curſu ſuo loquitur, & ſcribit idem Apoſtolus r: vocatur etiam Joannis Baptiſtæ, *quem implebit, curſus* ſ; de quo, ac in genere de quovis alio egimus nonnihil in commentario Actuum Apoſtolorum *.

Currere ſine iniquitate & dirigere, quid ſit. l Pſ. 18. 6. m Pſ. 118, 32. n 1. Cor. 9. 24. 26. o Ibid. v. 26. Philip. 2. 16. Gal. 2. 2. p 1. Cor 9. 24. Heb. 12. 1. q Gal. 5. 7. r Act. 20. 24. 2. Tim. 4. 7. ſ Act. 13. 25.

Inter athletas qui erant viri, ſeparati videlicet à pueris, vocabantur τέλειοι, *conſummati perfectique*: & his præmia dabantur τέλεια *perfecta*, ut Plato, & Philo tradunt, exercitatis in omni genere exercitationum. Ad iſtam

Athletæ qui τέλειοι dicti. Τέλειοι Τέλεια. * Ibid.

iſtam conſummationem reſpexit Paulus, loquens ut dixi A de curſu conſummato; *oranſque*, Corinthiorum, apud quos Iſthmici celebrabantur agones, *conſummationem* a, & ut *perfecti eſſent* b: Jacobus c, etiam ſcribens, quòd *patientia perfectum opus habet*, ut propterea ſimus perfecti & integri, in nullo deficientes, quaſi de athletica perfectione conſummationeque vellet intelligere. Adhuc Paulus d eodem alludit quum ait, quod *decebat eum propter quem omnia & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare*, ideſt perficere. Pertinet huc etiam quod ait e varios in Eccleſia miniſtrorum gradus, ordineique poſitos donec *occurramus in unitatem fidei, & agnitionem filii Dei, in virum perfectum*, εἰς ἄνδρα τέλειον, *in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti* (qui ſcilicet ætate vir erat, & *gigas ille exultans ad currendam viam* f) & *jam non ſimus parvuli, ſed veritatem facientes in charitate & creſcentes in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus*. Sanè quidem *conſummatos gladiatores* vocari conſtat g: & ſumta deinde metaphora videntur *ſapientia conſummati viri* nominari, à Seneca *bi* quemadmodum ſanctum Romanum martyrem Euſebius B Emiſſenus, aut alius potiùs, *conſummatum per omnia virum* appellat.

Ad quam conſummationem hortatur nos Paulus. *Conſummatio, conſummare*, apud Paulum ut intelligantur. a 2. Cor. ult. 9. b ibid. v. 14. c c. 1. 4. d Hebr. 2. 10. 11. e Epheſ. 4. 13. & ſeq. f Pſ. 18. 6. *Conſummati gladiatores, conſummati viri, conſummatus per omnia vir*, unde dicti. g Petrus Faber 3. agoniſt. 1. 10.

In curſu dirigit, ut priùs docui, qui veluti conſtitutus in ſcamnate, τὴν γραμμὴν λευκὴν *lineam albam*, de qua Caſſiodorus k, ſive de qua Pauſanias l, & regulam, ut loquitur Statius m, perſequitur à carceribus ad metam; quod Paulus *ad deſtinatum* n *perſequi bravium* dicit, κατὰ σκοπὸν διώκω (quæ linea erat alia ad quam tendebatur in circo) admonens *in eadem permanere regula*, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι. Denique Apoſtolus de ſpirituali ſollicitus curſu, vel agone, ſcribit Timotheo o, ut *ſe ad pietatem exerceat, quum corporalis exercitatio ad medicum utilis ſit, pietas ad omnia promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ*, ut profectus ejus manifeſtus ſit omnibus: ait illi p, *certa bonum certamen fidei*, ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως: apprehendet vitam æternam, ſcilicet ut ipſemet aciebat q, *ad deſtinatam perſequendo, ad bravium ſupernæ vocationis*, tamquam ad benè confecti, perfecti conſummati curſus præmium ſive corona eſſet de altiore ſuſpenſa loco, ſive veſtis toga ve palmata, de qua Epigrammata- C tius r poſt ſententiam Judicum Hellanodiſtarum, ſeu Hellanodicarum, quos memorat Ælianus ſ: quoniam *nemo coronatur niſi qui legitimè certaverit* t, & *probatus fuerit* u: decetque *ab omnibus abſtinere* i, deponere circumſtans pondus peccati tamquam graviorem veſtem, ut coronam conſequaris *incorrruptam* x, & *immarceſcibilem* y, Differit de his accuratè in agoniſticis Petrus Faber, apud quem quæ hìc poſui, ſparſa reperias, tametſi opus illud ejus confecta notatione iſta in manus ſumſerim; & alium cujus nomini parco, deprehenderim de bravio diſputantem: unde hauſerit, reticere, non abſque nota, vel ingratitudinis, vel alterius vitii.

h 3. de ira c. 21. In curſu quę dirigere dicatur. i Serm. de S. Rom. K 3. variar. ep. in 51. l in Eliacis. m 6. Thebai. n Philiſ. 3. 14. 1 1. Tim. 4. 7. o c. 6. 12. p Martialis lib. 7. epigr. in 1. vel 2. q Martialis lib. 7. epigr. in 1. vel. 2. r 9. varia hiſt. ſ 2. Tim. 2. 5. t Iac. 1. 12. u 1. Cor. 9. 25 x ibid. y 1. Pet. 1. 2.

Nec abhorrebit à vero, ſi *directionem in curſu* proſperum interpretemur in humanis rebus curſum ut ſe David ſignificet, eam felicitatem, quam ſui tantopere invidebant ei adverſarii, nullius jactura, vel prævaricatione ſibi comparaviſſe, ſed munere primùm divino; deinde etiam perpetuo in cunctis actionibus juſtitiæ tenore ita ut, quod z, alibi de ſemetipſo teſtatur *ad omnia Dei mandata dirigeretur, & omnem viam iniquam odio haberet*. D Occurrit in hac notione *dirigendi* verbum crebrò, ideſt, pro ſecunda fortuna; ſed ſæpius Hebr. verbum eſt non כון *chun*, quod hic habetur, ſed ישר *jaſciar*. Græcum non rarò εὐοδοῦσθαι, interdum, ſicut hìc, κατευθύνειν, & εὐθύνειν. *In circuitu impii ambulant* a, rectum ſibi finem non proponentes, nec idonea ad illum media dirigentes. Juſti ſine iniquitate currunt *declinantes à malo*, & dirigunt *facientes bonum* cum recta intentione b, non currentes *in incertum* c; ſeu *dirigentes vias ſuas ad cuſtodiendas juſtificationes Dei* d, & *pedes in viam pacis* e.

Directio in curſu pro proſpero in rebus humanis curſu. z Pſ. 118. 128 Dirigendi verbum crebro pro ſecunda fortuna. Εὐοδοῦσθαι Κατευθύνειν *In circuitu ambulare impii ut dicantur.* a Pſ. 11. 9. b Pſ. 36. 27. c 1. Cor. 9. 26 d Pſ. 118. 5. e Luc. 1. 79.

Verſ. 6.) Exſurge in occurſum meum; & vide; & tu Domine DEUS virtutum DEUS Iſrael.
Intende ad viſitandas omnes gentes: non miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem.

Senſus loci.

EXpoſita coram DEO, quem nihil latet, innocentia ſua; excitat veluti tamen dormiendo, eum, & per A ſecutionem contra ipſum excitatam non conſiderantem, ſed ſinentem hoſtes prævalere: orat ut confugienti ad ſe, occurrere ſuccurendo dignetur, atq; opem exhibere præſentem, ut ſimul ſuam hoſtes veſaniam ac iniquitatem intelligant. Per illud quod habet Deus in terreſtria cœleſtiaque caſtra imperium, ipſum obſecrat, & quia populum Iſraeliticum in ſuam peculiarem ſuſcepit curam, cui etiam Regem aliquando illum fore decrevit, ut animum applicet ad viſitandos ac puniendos debitis ſuppliciis hoſtes, non illos tantum, quos nunc Sauli conjunctos ipſe experiatur, ſed quotquot ubiq; gentium nomini ſint Iſraelitico infenſi, Numiniq; divino contrarii: nec eorum velit miſereri, quos obſtinato, obdurato, obfirmato animi propoſito iniquitatem videat amplecti.

Tribuitur hæc oratio Chriſto, cui Pater oranti occurrerit, cum clarificando exſurgens, ideſt, exſurgere ac reſurgere faciens atque aſcendere, & efficiens ut viderent Gentes credendo, viſitare prædicationem & gratiam, fierentq; Iſraelitæ ſecundùm ſpiritum, quia carnales per obſtinationem indignos illa & Dei miſericordia B ſe reddiderunt. Hilarius *occurſum* ſumit Patris redeunti Filio in cœlum, & eumdem Patrem cum Filio occurriſſe Stephano, quando hic iſtum vidit, *ad ejus dexteram ſedentem* f. Præterea, ut ſalventur Gentes per merita Chriſti, cui huc venienti occurſus lætantium factus eſt Angelorum g, & patientium cœlorum h, & vocis paternæ i: & *miſſus eſt non ut judicet mundum ſed ut ſalvus fiat per ipſum* K. Auguſt. *occurſum* negat propriè niſi inter æquales eſſe: ideo indicari hoc occurſu æqualem Patri Filium: id etiam ſignificari *per ſummum cœli*, à quo *egreſſio Chriſti* fuerit, & *occurſus ad idem* l, quia ſummum cœli in omnibus ſpiritualibus Pater eſt. Dionyſius contemplatur orare Chriſtum, ut occurrat Pater bajulanti crucem, animæ de corpore migranti, limbum intranti, cum corpore in cœlum aſcendenti.

Oratio Chriſto attributa. *Occurſum* hic ut interpretatur Hilarius. f Act. 7. 55. g Luc. 2. 13. h Johan. 1. 51. i Mat. 3. 17. K Joh. 12. 47. Occurſus propriè inter æquales. Occurſu indicari æqualem Patri filium. l Pſ. 18. 7. Dioniſii contemplatio ad hunc locum de oratione Chriſti.

Tropologicè uſurpari poteſt idem à quolibet juſto adverſus perſecutores, quos petat omnino puniri, vel ad pœnitentiam, vel ſi perſiſtant in malo propoſito, defendentes peccata ſua; ſicque peccent ex malitia & peccato, ad mortem, ad damnationem, nec enim ſi- C nuntur à Deo peccata impunita.

Tropologica uſurpatio pro juſtis adverſus peccatores. A Deo non ſinuntur peccata impunita.

Exſurge in occurſum meum. Hieron. *ſurge ex adverſo pro me*. Ita etiam Symmachus, ἐξ ἐναντίας ὑπὲρ ἐμοῦ. Alii, *excitare, evigila in occurſum meum*. vel *è regione mihi*. Chaldaicè, *roborare coram me* אתגבר לקדמותי *ithgabber leKadmuthi*. Appollinarius;

Ἔργο μόνος βασιλεῦ πὰρ ἐμοὶ ἵστασο:
Surgens Rex apud me conſiſte.

Alia Pſalteria, & Hilarius, Auguſtinus, Arnobius, Caſſiodorus, Chryſologus, m *in occurſum mihi*: Petit ergo ut fugienti perſecutionem occurrat Deus, vireſque præſtet, inquit Euthymius ac Nicephorus: vel, ut DEUS quaſi abſens & dormiens evigilet, (quod innuit τὸ ἐξεγέρθητι, & עורה, *hhuuh*, & accedat, atque ſe ſe juxta ipſum ſiſtat ponatq; ſive, quod orabat Job n, *ipſum juxta ſe*, nihil tunc verendo, *cujuſvis manum pugnantis, nec timendo mala, ſi cum ipſo ſit* o, nec *ullius occurſum pavendo* p, ita ut *non ſit Satan, aut occurſum malus* q. Præter indicatam Tropologiam, occurri ſibi petit à Deo rectè, ac ſuccurri. Qui ad eum currit, & ut ante dice- D batur, currendo *ſine iniquitate dirigit*, ac tendit id ipſum recta, non fugit, vel exorbitat, vel declinat ad dexteram & ſiniſtram: quique *appropinquat Deo*, ut illi *appropinquet Deus* r, *accedit ad eum ut illuminetur* ſ; non *ab eo recedit, ſcientiam viarum ejus nolens* t: non *recedit*, proponens *non ultra venire*: u non *recedit ab eo cor ejus* x: non *recedit à Deo ſalutari ſuo* y: non *derelinquit Dominum Deum ſuum ſciens quàm hoc ſit malum & amarum*, z, & quod *in his appropinquat ad illum ſanctificatur*, a, & quærentibus in toto corde apparet b, *nec derelinquit quærentes ſe* c, ſed *exquirentes exaudit* d. Hæc hiſque ſimilia probant neceſſitatem cooperationis noſtræ cum gratia Dei, quæ poſtea in hoc Pſalmo e. Deus *prævenire* dicitur. *Noſtrum eſt velle*, inquit Auguſt. f, ſed voluntas ipſa etiam movetur, ut ſurgat, & ſanatur ut valeat, & dilatatur ut capiat, & impletur ut habeat. Occurrens hac ratione Deo habebit Deum in morte occurrentem ſibi cum Angelis, ſicut ſolemni prece pro moribundis oratur, oblatio iis quoque viatico, veluti præduce tam periculoſæ viæ, ac demum occurret, *in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis*

m Serm. 128 Senſus loci. n 17. 3. o Pſ. 22. 3. p Pro. 30. 30. q 3. Reg. 5. 4. Qui ad Deũ currit, & curſum ſine iniquitate dirigit, quid acquirat. r Iacob. 4. 8. ſ Pſ. 33. 6. t Iob. 21. 14. u Ierem. 2. 31 x cap. 17. 5. y Deut. 32. 15 z Ierem. 2. 19 a Lev. 10. 3. b Eſa. 55. 6. c Pſ. 9. 11. d Pſ. 33. 5. 8. Cooperationis neceſſitas cum gratia Dei. e verſ. 11. f De bono viduit. c. 17. Deo ut occurrendum ut habeamus in morte occurrentem cum Angelis.

dinis Chriſti a, *obviam illi in aera, ut ſic ſemper cum ipſo ſit* b. Alioqui occurret Deus reprobis, *quaſi urſa raptis catulis* c. Itaque audiamus nunc Deum d; *Quis eſt iſte, qui applicet ſuum, ut appropinquet mihi?* & Amos e: *Præparare in occurſum Dei tui.* Tandem in omni eventu, cauſa, opere, negotio uſurpamus has voces, *Exſurge in occurſum meum*; & illas Eliezer (cujus etymon eſt; Dei adjutorium f.) *Domine Deus occurre obſecro mihi hodie, & fac miſericordiam*; quamvis *occurrere* poſſit ſignificare occurrere fac ſponſam filio Abrahæ, ut paullò poſt idem ſubdit, idque valet הַקְרֵה *hakrah*.

a Eph. 4. 12. Deus ut reprobis occurret. b 1. Theſſ. 4. 16. c Oſea 13. 8. d Jer. 30. 21. e cap. 4. 12. f Gen. 24. 12. Etymon nominis Eliezer.

Aptè etiam Eccleſia in feſto ὑπαπάντης invitat: *Ecce venit ad templum ſanctum ſuum dominator Dominus: gaude & lætare Sion, occurrens Deo tuo.* Accommodatitio ſenſu laudans Chryſ. g Apollinarem martyrem tot ſæpe tormenta pro Chriſto patientem: dicenſque quod ſic Chriſtus feſtinabat ad martyrem; martyr ad ſuum regem; utitur hoc loco. Ex dictis porrò colligitur eſſe adiaphora vocabula *occurrendi*, & *occurſus*: & hic quidem cum addito vocatur aliquando *malu*. h: פֶּגַע רַע *pegahh* ἀπάντημα πονηρόν. Hic autem *occurſus* vocatur συνάντησις, & קְרָאָה *Keraah*. Vulgò etiam appellamus *buono & mal'incontro*.

g Serm. 128. Chryſologus hoc loco uſus in laude Apollinaris martyris. h 3. Reg. 5. 4.

Et vide.) Emphaſis magna in hoc verbo, cui ſimilis prioribus Pſalmis occurrit uſus. Humano more alloquitur Deum quaſi non attendentem, ut videat & attendat, & provideat ærumnis ſuis. Chryſoſt. i ſic interpretatur de Chriſto, quaſi regreſſus in cœlum ad Patrem clamaret, (quod hìc etiam Caſſiodorus indicat) ut videns videlicet, quas illuc juſtorum reduxerat turmas, & quo pacto viſitaviſſet, inter mortales vivens; & impleviſſet obedientiam illius, ita (quod hìc mox ſubjicitur) intenderet *ad viſitandas Gentes*: quia, ut notat Caſſiodorus, ſterilitatem fidei in Judaico populo Pater compererat, mittendo Spiritum Sanctum. Explicant alii cum Auguſtino, ut videre faciat alios Deus per fidem, ſicut dicitur Deus *cognoſcere*, quando ut alii cognoſcant facit k. Hugo, ut attenderet Pater fructum paſſionis Filii ſui, patientiam ejus, proterviam inimicorum; denique ut *videret humilitatem ejus de inimicis ipſius* l.

Emphaſis vocis *vide*. i Hom. de Pentecoſt. Chryſoſtomi interpretatio de Chriſto in cœlum regreſſo. Aliorum explicatio. Deus dicitur *cognoſcere*, quando ut alii cognoſcant facit. k Gen. 22. 12. l Pſal. 9. 14.

Et tu Domine virtutum, Deus Iſrael.) Vertit Hieron. *Dominum exercituum*, quos צְבָאוֹת *tſchaoth* & δυνάμεις, ſignificare Pſalmo 24. m notavimus, alibique, ſicut & quare peculiariter Deus dicatur *Deus Iſrael*. Dominus ac Dux exercituum opitulari poteſt contra hoſtes, & debet eos tueri, quorum proprio quodammodo Deus eſt. Arbitratur R. Moyſes, *Sabaoth*, unum de Dei nominibus eſſe, dicique pluraliter de illo, ad eum modum quo dicitur *Adonai*, quod pluraliter ſignificat, *Domini mei*. Conſentire videtur Auguſtinus, Nebienſis, hoc loco. Hieronymus n inter nomina DEI decem hoc ponit. Meminit item Irenæus o dicens per (ω) ſcriptum ſignificare *voluntarium*; per (ο) *primum cœlum*. Videlicet de cœlis ob ornatum, & quaſi militiam non rarò uſurpatur id nomen p, *voluntarii* autem ſignificatio eſſet à צְבוֹת *tſavah*, cum littera aſpirata: *exercitus* à צָבָא *tſava*, ſine aſpiratione. De figmentis Gnoſticorum circa varia Dei nomina, interque alia de iſto eumdem Irenæum q conſule, & Epiphanium r. Hic ait, vel aſini, vel porci formam tributam ſimulacro, ſeu falſo principio Sabaoth, quod ſeptimo cœlo dominari Archontici aſſerebant. Ego nomen hoc quod in ſuamet lingua retinet Eccleſia, non Dei nomen credo eſſe per ſe, ſed adjectum nomini Dei, aut Domini: nec Hieronymus nomen Dei dixit eſſe, niſi ex Hebræorum ſententia. Jungitur autem non tantum nomini Dei & Domini, & Angelorum, atque cœlorum, ſive ſtellarum, de quibus dicitur militia, ut loquitur etiam Lucas, * ſed præterea dicitur de *mulieribus excubantibus in oſtio tabernaculi* ſ; de quibus mentio etiam inſtituitur in hiſtoria Regum t: & videtur ex iis fuiſſe Anna Prophetiſſa u, ac ad illas Paulus x, alludere in ſermone de viduis. Potiſſimum ab exercitibus Angelorum denominationem *Dei Sabaoth* eſſe Auguſtinus y, & Gregorius z & Hieronymus a, Remigius Antiſiodorenſis b, & ipſimet Angeli ſic eum laudando appellantes c, hoc ſat indicant.

m pag. 31. Nomen Sabaoth unum de Dei nominibus. n Epiſt. 136. o Lib. 1. c. ult. p 3. Reg. 22. 4. Reg. 17. 2. Paral. 18. Neem. 9. Eſa. 19. c. 24. 23. c. 34. Pſ. 19. 4. Soph. 1. Figmenta Gnoſticorum circa varia Dei nomina. Nomen Sabaoth non Dei nomen per ſe. q Lib. 1. c. 34. r Hær. 37. * Cap. 2. 13. ſ Exod. 38. 8. t Lib. 1. c. 2. u Luc. 2. 36. x 1. Tim. 5. 5. Dei Sabaoth potiſſimum denominatio unde. y 1. De conſenſu Evang. c. 19. z Hom. 58. in Evang. a in c. 40. Eſ. b De celebr. Miſſarum. c Eſa. 6. 3.

Intende.) Hieronymus, *evigila*. Alii *expergiſcere, excitare, exſurge*, videtur הָקִיצָה *hakitſah*, ſynonymum priori עוּרָה *hhu ah*. Græci verbi πρόσχες notio magis ad animi ſpectat attentionem.

Ad viſitandas omnes gentes.) Dubiam Hebr. verbi פְּקוֹד *pekod*, ſignificationem in utramvis partem, quæ ſæpe in ſcripturis occurrit, reſtringit Paraphraſtes ad pejorem, pro *animadverſione*; & nomen גּוֹיִם *goim*, non de Gentibus accipit, ut à Judæis diſtinguuntur, ſed de omnibus populis. Sic enim exponit עַמְמַיָּא לְמִסְעַר עַל כָּל *lemiſhhara hhal chol hhamemaija, ad animadverſionem ſuper omnes populos. Viſitat Deus in verberibus peccata* ad correctionem d: item ad probationem e; ad temporalem ultionem f: ad judicium g: ad æternam damnationem h: ad liberationem i: ad miſerationem K: ad juſtificationem l: ad propheticam inſpirationem m: ad conſolationem n: ad revelationem per ſomnium o: ad conſervationem in bono p.

d Pſ. 88. 33. e Iob. 7. 18. f Eſa. 10. 12. g 1. Pet. 5. 6. h Eſ. 17. 1. c. 34. 10. i Jud. 9. 15. K Ier. 15. 3. l Gen. 21. 1. m Pſ. 105. 4.

Origenem refert Dionyſius hunc locum interpretari de *viſitatione* in bonam partem, & idcircò ſentire omnes damnatos tandem ſalvandos eſſe. Hic error eſt. Si verò placeat benignior notio ad præſens tempus applicanda erit. Sed litteralior eſt quæ deterior, & de malis ac pœnis, *ut viſitet Deus in verberibus peccata* perſecutorum q, & *ſuper omnes, qui arroganter ingrediuntur* r. Favent ſequentia: quamvis poſſet etiam exponi, intendere *ad viſitandas omnes gentes*, ſ idem eſſe ac videre, inſpicere, conſiderare, perpendere quid quiſque agat, & meritum bona, tum mala omnium, tum ſua ipſius, tum adverſariorum, ſic intellexit Apollonius;

Origenis interpretatio de *viſitatione* in bonam partem. Omnes damnatos tandem ſalvandos Origenis ſententia & error. Litteralior expoſitio altera. n Eccl. 49. 18. o Ez. 34. 11. p Eccl. 34. 7. q Iob. 10. 12. r Pſ. 88. 33. ſ Soph. 1. 9.

> Ἔθνεσι παντοδαποῖς πανεπίσκοπον ὄμμα τιταίνοις,
> *Gentibus variis omnia luſtrantem oculum extendat.*

Non miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem.) Addictis iniquitatis pervicaciter, quos ſtultitiæ ſervos vocat idem Poeta:

> Μηδ' ἐπικατοικτειρήσας ἀτασθαλίης θεράποντας:
> *Neque miſerearis ſtultitiæ ſervis.*

Tales indigni ſunt miſericordia, nec eam conſequentur: cautem quod optandi exprimitur modo, pro aſſervatione eſt, quam futurum Hebr. תָּחֹן *tachon*, ſignificat. Nam omnino conſtat futurum, & ejus oppoſitum optare & orare, ſupervacaneum eſt; ut obſtinati ac perſeverantes in peccato non ſalventur, ſeu ut miſericordiam non conſequantur, ſive ſit Saul ſociique ſive Annas & Caiphas, ac ſimiles perditiſſimi perſecutores Chriſti, ſive dæmones, de quibus explicant Euthym. & Nicephorus. Licet verò damnatis nonnulla miſericordia conferri videatur, quatenus, ut notavit hoc loco Dion. puniuntur circa condignum, qua de re hoc ipſo libro prius alicubi diximus, tamen de hujuſmodi miſericordia nunc ſermo non eſt, nec quiſquam optaret oraretve talem quoque reprobis miſericordiam negari. Ille alius tropologiam ſapit ſenſus, quem radit idem Dion., ne miſereatur Deus omnibus operantibus iniquitatem, ut ſcilicet in præſenti vita non parcens, ſed arguens, caſtigans, ulciſcens, non puniat æternis pœnis. Diſtinguit Hugo dialecticè, non miſerearis omnibus ſecundùm diſtributionem negationis, ideſt, nulli; vel ſecundum negationem diſtributionis, hoc eſt quibuſdam: & explicat de Judæis, ut ex illis aliquorum miſereatur, qui ſcilicet redierint ad pœnitentiam, non eorum qui noluerint pœnitere. Sed nec hoc magis cadit ſub deſiderium, quàm ſi universè de quibuſcumque aliis, qui ſint ſimiles, accipiatur. Quo pacto Caſſiodorus declarat illis miſerendum qui puro ſtudio ſupplicabant; & parcendum, qui prædeſtinati ſunt, & ad eum devota mente confugiunt. Poteſt revera vocari Judæa *abſque miſericordia* t, & κατ' ἐξοχὴν *iniquitas* de Judæorum peccato dici, quo non credentes Chriſto, illum etiam interfecerunt. Item locum hìc habet diſtinctio alia, de qua Ayguanus, ut *omnes* pro generibus ſingulorum ſumantur, non pro ſingulis generum; hoc eſt, ut abſque acceptione perſonarum ſecundùm ſexus, & gradus, & conditiones puniat Deus quoſcumque, non tamen ut nulli parcat individuo.

Alius ſenſus tropologicus. t Oſe. 16. 8. Diſtinctio circa vocem *omnes*.

Ad litteram quod primo loco dixi, melius: & quod attinet ad Davidem, orat & optat, ne ſuis miſereatur adverſariis perfidis: omnia fœdera, pacta, jura neceſſitudinis, amicitiæ, beneficentiæ, violantibus, ideſt, ne ſinat prævalere: & ſi aliter impediri non poſſint, quàm ut puniantur, ne parcat, & ita videatur eorum miſereri. Sic optimè Nyſſenus u expoſuit: *Vide & intende, ut me defendas, neque differas per humanitatem expetere ultionem ab his, qui delinquunt.* Μὴ ἀναβάλῃ διὰ φιλανθρωπίας κατὰ τῶν πεπλημμεληκότων εἰσδέχεσθαι quandoque *miſerere* ſignificat quidpiam tribuere, ac proinde non miſereri, negare: ut in propoſito, non concedere, quod maximè volebant hoſtes, nempe Davidem com-

Litteralis ſenſus. u Tract. 2. in Pſal. c. ult. Miſereri pro quidpiam tribuere: & non miſereri è contra.

comprehendere vel occidere. Quod Jacob reſpondit fratri a: *Parvuli ſunt, quos donavit mihi Deus*: Græcè eſt, οἷς ἠλέησεν: *quibus miſertus eſt*: Hebraicè חָנַן *chanam*: Accipitur præterea *miſericordia* non rarò pro beneficio b: Alias expoſitiones veneror, præſertim, quæ eſt de peccantibus peccatum ad mortem, pro quibus orari Joannes c cavet, ut id de finali ſumitur impœnitentia: vel, ut ait Auguſt.: quia qui non punit ſeipſum, punitur à Deo, & niſi præveniat *faciem ejus in confeſſione* d, ut puniat, attendet ille ut puniat; quia qui punit ſe, jam facit æquitatem, odiendo in ſe, quod odit Deus, & ei placere incipit, puniens, quod eidem diſplicet: qui verò ſuum defendit peccatum, ipſimet Deo id tribuens, aut fato; ſibi autem bonum, quod facit, miſericordiam Dei non conſequitur. Eſt hic in fine סֶלָה *ſelah* & διάψαλμα.

a Gen. 32. 5. Miſericord. pro beneficio nonnato. b Cap. 20. 13. cap. 21. 23 & alibi ſæpe. Qui non punit ſeipſum punitur à Deo. c 1. Epiſt. d Pſ 94. 2.

Verſ. 7.) Convertentur ad Veſperam, & famem patientur ut canes, & circuibunt civitatem.

Senſus loci.

Declarat David inimicorum ſuorum ſedulum ac irrequietum nocendi ſtudium, ut caperent eum, ac irruerent; quoniam ibant, redibant à primo mane ad uſque veſperam, tunc verò maximè, quum ſcilicet videbatur ipſe magis in tuto eſſe; & famelicorum ritu canum ore, rictuque anhelante & aperto avidiſſimè cupientes eum devorare, diſcurſabant per omnem ambitum & gyrum civitatis, aut alterius cujuſvis loci, quò ſe recepiſſet, obſervando, cavendoque ſagaciſſime, ne ullo modo elabi poſſet.

Myſticus ſenſus de Judæorum ſub ſignem converſione & Gentium. e 1. Cor. 10. 11. f Mat. 20. 9. g Luc. 14. 17. h 1. Iob. 2. 18. i Gal. 4. 4. K Act. 17. 11.

Tritus ille myſticus ſenſus de Judæorum ſub veſperam mundi finemque converſione, aut etiam de Gentium in ultima ætate ſæculi in *finibus ſæculorum* e, *hora* laboris *undecima* f, *hora cœnæ* g, *hora noviſſima* h, *in in plenitudine temporis* i, quæ computatur à Chriſto uſque ad ejuſdem conſummationem, idque cum ingenti quadam fame deſiderioque propriæ & alienæ ſalutis, quam procuratura ſint, adlatrando contra illos, qui velint reluctari. Tales quos Lucas narrat k, *cum omni aviditate recepiſſe verbum Dei, quotidie ſcrutantes ſcripturas*, ſi hæc ita ſe haberent. Hæc eſt *fames ſitiſque audiendi verbum Dei*, quam ſcribit Amos l: qui patienter, *commoventur à mari uſque ad mare*, quaſi dicat ut circumeant Eccleſiam longè lateque diffuſam. De Judæis Oſeas m vaticinatus eſt, quod *poſt hæc convertentur, & quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in noviſſimo dierum*: ſcilicet, quod ait Paulus, n *quum plenitudo gentium intraverit, omnis Iſrael ſalvus fiet*: &, ut Chriſtus dixit o: *Elias quum venerit, reſtituet omnia*, de quo etiam Malachias p, & de iiſdem Judæis Daniel q, Joel r, Eccleſiaſtici ſ, item Jeremias t, Micheas u, liber Deutoronomii x.

l c. 8. 11. 12. m cap. 3. 5. n Rom. 11. 26. o Matt. 17. 11. p cap. 4. 5. q cap. 12. 1. r c. 3. 7. & 17. ſ cap. 48. 10. t c. 23. 5. & 6. Baſilii & aliorum explicatio. u cap. 2. 12. x cap. 20. 30. y Luc. 23. 34. Ingreſſus Jeruſalem Judæis inhibitus edicto Adriani. z Cap. 8. 11.

Baſilius ac Theodoretus ajunt, quum prævideret David orationem Chriſti pro crucifixoribus in ipſa cruce, y impietatis Judæorum execrando excellentiam, oraſſe, ne ulla prorſus condonatione potirentur, ſed ſpiritualis alimoniæ penuriam paterentur, ea indigni ſicut canes. Hilarius pariter explicat de templi deſolatione, civitatis everſione, captivitatem; & quod edicto Romani regis (nempe Adriani) ingreſſus civitatis ejuſdem ſit inhibitus Judæis, & *famem*, de qua Amos z, huc refert, *audiendi verbi Dei*, non laudabilem illam, ſed caninam, ob impudentiam rabiemque, nec non præ dolore tranſlatæ ad Gentes divinæ cognitionis, ore adhuc verbiſque deſævire, obtrectando & inſectando pietatem quaſi gladium in ore gerant. Idem fere dicant Euthym. atque Niceph., fore ut ad *veſperam*, hoc eſt, ſerò aliquando, Judæorum aliqui ex diſperſione, (per Romanos nimirum facta) revertantur in Jeruſalem, & nullis ibi repertis cibis, quia civitas ſub externorũ erit imperio, miſerè eſuriant; ac nec illic perſiſtere queant. Sed ut profani rejectique extra civitatis jacentes muros mœreant.

Canis vocabulum tam Gentilibus, quàm Jud. aptatum, & aliis. a Mat. 15. 26. b Pſ. 21. 16. c Pſ. 67. 24. d Phil. 3. 2. e in Cant. Famis in bonam partem interpretat.

Canis vocabulum tum Gentilibus Chriſtus in Evangelio a, tum Judæis in Pſalmis b tribuit: David ipſe omnibus inimicis ejuſdem c, & iterum Judæis Paulus d.

De iiſdem Judæis eodem ſenſu Philo Carpathius e, exponit: *convertendos ad veſperam*; ſed interim *famem pati ut canes*, i. e. carere pabulo divini verbi, & fruſtra ſcilicet cupere falſi Meſſiæ adventum, errando ubique. Gaudentius Brixienſi f, *famem* Judæorum bonam intepretatur, ſimilem ei quam ſunt experti Gentiles converſi. Grægor. g, illud ex Cantico h, *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?* de ſynagoga dici vult, pro fide Chriſti quam oppugnaverat, fortiter præliatura in fine mundi. Tunc fratres noſtri Joſeph ſecundùm carnem illum adorabunt, quem Ægyptii, ideſt, Gentiles, jam adorabunt i: tunc ſoror Moſis poſt lepram ob murmurationem de Æthiopiſſa redibit in caſtra k, ut Origeni placet l, ubi mundi ſeptimana compleri cœperit. Tunc ſanata Hæmorrhoiſſa curabitur Archiſynagogi filia m; quum intraverit in ſepulchrum Petrus, intrabit Joannes n, lege de noſtris Berradium o, Suarez p, Riberam q. Pererium r, Acoſtam ſ, Toletum t: præterea Thom. Malvendam u. Nyſſen. vult x hìc eſſe ſermonem Dei; qui exaudiſſe ſe dicat priorem orationem, hoſteſque in tenebras exteriores trudendos. Rurſum *convertendos* Judæos *ad veſperam*, Janſonius docet, creſcente Evangelii luce, hoc eſt, ad umbram legis in occaſum tendentis, unde famem non implebunt, ſed vagi errabunt orbe toto: in quorum perſona ſcribit Jeremias y, *Væ nobis quia declinavit dies, quia facta ſunt umbræ longiores veſperi*.

Loci Canticorum expoſitio. f Serm. ſive tract. 9. g in c. 7. Cant. h cap. 7. 12. i Gen. 49. 7. K Num. 12. 14. l Hom. 6. in Num. m Luc. 8. 42. n Ioan. 20. 8. o To. 1. harm. l. 2. c. 10. p 3. p. Tom. 2 diſp. 56. ſect. 1 dict. 3. in c. 3. Oſeæ. q 15. in Dan. r 3 de temp. noviſſ. c. 11. 14 ſ in Luc. 8. annot. 100. t 11. de Ant. c. 15 16. 17. u Tract. 2. in Pſ. c. ult.

Aptat hunc etiam Hugo locum ad ſuos Prædicatores, qui convertantur, ideſt, ſimul vertantur, cuncta penitus relinquentes, Chriſtumque pauperem ſequentes: miſſi hora cœnæ convocatum invitatos, ardentes fame zeli animarum, ac omnes, *cupientes in viſceribus Jeſu Chriſti* z: ſimiles canibus, ut lupos arceant, fureſque, morſu ac latratu prædicationis, *ad beſtias pugnante* a, & *parati ſemper ad ſatisfactionem, omni poſcenti rationem de fide & ſpe* b: præditi ſollicitudine & diligentia prædicandi, quod eſt circuire civitatem ſicut Chriſtus *Galilæam docendo in Synagogis* c. Alias conditiones eruit ex ſequentibus; ut loquantur in ore ſuo promptè, apertè proprio marte, ut efficaciter, tamquam in ore gladium habentes ac dividentes carnem, occidentes peccatum, fugantes dæmonem, *eſt enim ſermo Dei vivus & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti* d. Favet ſymbolum familiæ prædicatorum canis oro facem geſtans, quem ſibi Auctoris eorum viſa eſt mater in ventre habere, quum illo gravida eſſet. Bernardi quoque mater geſtans eum in utero, catellum ſibi geſtare viſa eſt, candidum totum in dorſo, ſubrufum, & latrantem, quod ſomnium vir neſcio quis pius ſic expoſuit, ut domus Dei cuſtodem generatura eſſet, qui magnos pro ea contra inimicos fidei, latratus ederet f.

Loci adaptatio ad prædicatores. x Cap. 6. 4. y Phil. 1. 8. z 1. Cor. 15. 2. a 1. Pet. 3. 15. b Matt. 4. 13. c Hebr. 4. 13. Familiæ prædicatorum ſavens ſymbolum, de cane facem ore geſtante Matris Bernardi ſomnium de catello, quem in utero geſtaret. d in vita S. Corn. e l. 1 c. 5. vit. Tropologia. f Pſ. 77. 9.

Senſu contrario idem Hugo de malis Prælatis hæc eadem accipit, qui in pejus *convertantur ad verſperam* tribulationis & belli g, famem patiantur per avaritiam, detractionem, libidinem quos Eſaias h, *canes impudentiſſimos* nominat, *neſcientes ſaturitatem*: loquantur in ore ſuo, non divino, & gladio detractionis feriant. Illa non incommoda Dionyſii tropologia, ut nec in adoleſcentia, nec in juventute converſi: tandem ad veſperam ſenectutis convertantur, cupide proficientes, &c. Petrus i, Abbas Cellenſis *converſionem ad veſperam*, tropologice dicit eſſe, dum declarat cur comederetur Paſcha eodem tempore k, quum homo recedit à fervore concupiſcentiæ; & quum devorans præcedentia mala quaſi dicat hoc eſſe fameſcere ut canes) ſequitur fidelis confeſſio: propterea quoque qui de caſtris ob aliquod animæ contagium egrediebatur, non niſi *ad veſperam* lotis veſtibus ad eamdem mundum regredi potuiſſe l. Tandem veſpere inchoari ſalutem animæ, poſſet confirmari, quod eo tempore Chriſtus expiraverit m, cujus nobis mortem ſalus provenit. Auguſtinus, & alii, *famem caninam* eorum dicit eſſe, qui deſiderant ardenter gratiam Dei n nihilque ſibi ipſis tribuunt vel arrogant, nam *pauperes ſaturantur* n, & *eſurientes implentur bonis, divites dimittuntur inanes* o. Exemplo ſunt Publicanus & Phariſæus p. Alii, *converſionem ad veſperam* dicunt eſſe illorum, qui differunt uſque ad mortem, nec eis ad infernum damnatis vel mica guttave dabitur, ſed *circuibunt*, & ut impii in circuitu æternorum tormentorum ambulabunt; & in ore gladios geſtabunt, non quibus defendant ſe, tormentaque prohibeant, ſed ſeipſos magis feriant.

g c. 56. 12. h Lev. ſtpa. i Ex. 12. 18. Salutem animæ veſpere inchoata, ut poſſit confirmari. K Lib. 11. 24. & 14. 46. l Marc. 15. 34. Famis ſami. ſe bonum interpretatio. m Pſ. 21. 27. o Luc. 1. 53. o Luc. 18. 13. Converſio ad veſperam illorum, qui differunt uſque ad mortem.

Convertentur ad Veſperam.) Hieron. *revertantur ad veſperam*; alii futurum putant poni pro præſenti nempe יָשׁוּבוּ *juſciuvu*. Senſus eſt, ubi cœperint ab aurora, ſæpiuſque me comprehendere conati fuerint, ſi non profecerint, non idirco deſiſtent, ſed redibunt horis ſingulir etiam ſub veſperam. Sic Lyran., Trevet. & alii: loco verbi ἐπιστρέψουσι, vertit Symm. ἀνακάμψουσι, *reflectent*, quod de reflexione

Senſus loci. Myſtica expoſitio.

flexione itineris ac reditu explicant Euthym. & Nice- A phorus, quamvis myſticè de Judæis poſt expulſionem ab Jeruſalem per exercitum Romanum, ut ante dixi. Poſſent etiam hoc & ſequentia ſumi de extrema miſeria, eo ipſo tempore quo ſolent homines conquieſcere, cibumq; quietè capere, famem patientium, nec huc illuc vagando ad mendicandum, unde ſuccurrant neceſſitati repentium. Placet Genebrardo: ſed de Judæis poſt mortem Chriſti, & hoc mihi quoque probatur, ſimul cum aliis myſticis ſenſibus, quos prius recenſui; ſalvo litterali, quem ibi & hic poſui & veriſimile eſt mortuo Saule quidpiam ſimile paſſos, qui cum ipſo Davidem perſequebantur. Videtur idem ſentire Apollinarius.

Ὥραις ἑσπερίαις καὶ ἐπιστρέψουσιν ἄπαστοι,
Καὶ κυσὶ τοιναλίοις ἢ κύκλοι πόλιν ἀμφιέπουσιν,
Horis veſpertinis convertentur jejuni,
Et canibus ſimiles urbem circuibunt.

Cajetani ſenten ia. a 1. Reg. 19. 24 1.

nec improbabile, quod ait Cajetanus, *revertendi* verbo *ad veſperam* inſinuari ſatellites iterũ ad capiendum Da- B vid miſſos, quum primum renuntiaſſent ægrotare *a*, quæ autem ſequuntur, ſignificare quantopere tumultuati fuerint, ac diligenter loca ſcrutati, poſtquam ſe deluſos animadverterunt; aut etiam quæ fecerint dixerintque prius quam id deprehendiſſent. Quamquam *veſpera* quandoque ponitur pro eo quod eſt ſerò tandem; quomodo hic ſumi putant. Euthym., & Nicephorus: atque pro eo ſpatio quod eſt extremum. Nyſſen. *b Converſionem ad veſperam* de migratione in tenebras exteriores, locumque damnationis *c*, intelligit. Gaudentius Brixienſis *d*, explicat de Judæis in fine mundi convertendis, & famem verbi habituris, ut illi canes, qui cupiebant ſaturari de micis cadentibus de menſa dominorum ſuorum *e*.

Veſpera quandoque pro ſero tandem & pro ſpatio extremo. b Tract. 2. in Pſalm. c. ult. c Tract. 9. d Matt. 15. 27

Et famem patientur ut canes.) Hieron., *latrent ut canis.* Alii, *tumultuabuntur*: vel altero ex his verbo in præſenti tempore, *latrant*, *tumultuantur*: & *murmurent*, aut *murmurabunt*. Symm., *συνηχήσουσιν ὡς κύνες*, *ſimul ſonum emittent ſicut canes*: tunc jungit his ſequentia *κυκλώσουσι πόλιν*, *circumeuntes civitatem*. Numero ſingulari canis eſt Hebr. כלב *cheleb*, & Græcè *κύων*: licèt Symm. & Apoll. plurali utuntur. Hebr. verbum יהמו *jehemu*, ſignificat *tumultu edere*; qui quia in canibus latratus eſt. Hieron. expoſuit per *latrare*: quoniam verè latrant canes præſertim & circumeunt fame ſtimulati. LXX. famem expreſſerunt. In Deuter. *f*, *eſuries*, & *ἐκλιμία*, dicitur Hebr. מהומה *mehumah*, à radice הום *hum*, quæ ſignificat etiam *tumultuari & conterere*: & loco dicti nominis Chaldæus ponit שגושיא *ſcighuſceia*, *increpationem*. Nec verò facilè admittenda quorumdam ſuſpicio irrepſiſſe hoc loco pro *ἠχήσουσι gement*, *λιμώξουσι*, *famem patientur*.

Latratus canum ſi fame unde pro fame. f c. 28. 20.

Litteralis ſenſus.

Dixi vim comparationis præter litteralem, de rabido inimicorum David ad eum perdendum deſiderio, eſſe ut Judæi ſenſu myſtico inter alios ſenſus, dicatur tandem ſub mundi finem avidiſſimè quæſitum tamdiu Meſſiam cogituri, & adoraturi, videlicet illum ipſum quem Chriſtum vocantes venerantur Chriſtiani orti ex Gentilibus, qui ſolent vocari *canes g*, & ſimili aviditate qua ſuſceptus eſt ab iſtis: etſi etiam videntur Judæi canes interdum appellari *h*, eo ipſo nomine quo hodieque nos, & quoſcumque nominant alterius religionis à ſua כלבים *chelavim*. Nyſſenus antea citatus *famem damnatorum* ſumit pro penuria omnium bonorum in inferno; eo quod ſalutis viaticum refutaverint; qualis inquit divitis ibi eſuries, ac ſitis inter flammas fuit *i*: filius etiam prodigus abiens peregrè à paterna domo præ fame nec porcorum ſaturari ſiliquis potuit *k*. *Damnatorum fames*, damni pœna cenſeri poteſt omnium graviſſima, quamvis nunc non æſtimetur adeo privatio infiniti boni per omnẽ æternitatem. *Iraſcetur, ac fremet peccator tunc dentibus, & tabeſcet* videns *deſiderium ſuum perire l*, atque fruſtra eſſe beatitudinis omnem appetitum. Canis modò boni, modò quidpiam ſignificat mali. Significatio mali eſt, naſci clauſis oculis: impudenter ac palam inhoneſtiora naturæ opera exercere: ad vomitũ redire: poſteriora lingere: turpia olfacere ac deguſtare, in coitu ſexus rationem non habere: latrare & mordere: blandiri cauda: ulcera lingere: ſectari eum qui eſcam offerat: pro eadem conſiſtere, ac etiã veluti ſervire: rabiem pati, eamdemque alios animantes inficere: eſuriem famemque moleſtiſſimam experiri; quum percutitur, lapidem petere, non percutientem.

Myſticus de Judæis. f Matt. 7. 15. Canis vocabulum ut aptari ſoleat g Filip. 3. 2. Fames damnatorũ qualis futura. h Luc. 16. 10. i c 15. 15. K Pſ 111. 10. l Serm. 119. Mali canis ſignificatio.

De his Tropologicè differit Philippus Greveus *m* ſimul in meliorem partem interpretans de Prædicatoribus, quod Hugonem feciſſe dixi (qui ſpectat latratum, olfactum, linguam medicam, continuam famem, fidelitatem, odium luporum, gregis cuſtodiam, venationem, quod captam prædam Domino reſervat atque ſanguinem & aquam lambit) latratum dæmones arcentem, ut lupos, (adde hæreticos) morſum, quo reprehendantur omnes peccatores: medicinam in lingua, & in cauda plauſum ſalutaris conſilii, blandæque conſolationis: circuitum priuſquam cubet, ut nonniſi peracto quaſi operis perfectoque circulo, Prædicator, aut Prælatus cubitum ſe conferat. Laudatur etiam in cane, ut Petrus *n* Berchorius annotat, ſagacitas, fidelitas, humilitas, utilitas, ſedulitas. Pluribus verbis eadem illuſtrat: ſicut & alias conditiones malas, famis, voracitatis, immunditiæ, rabiei, adulationis. Conſuli item poſſunt Joannes à ſancto Geminiano, Auctor ſylvæ allegoriarum; Mauritii Hibernici Dictionarium ſacræ Scripturæ: Joannis Ferdinandi noſtri Theſaurus ejuſdem quos me non pudet vel piget hiſque ſimiles, tùm legere, tùm citare, quum licet non adeo magni nominis nonnullis eſſe videantur, uberem ſuppeditent moralis doctrinæ ſegetem. Columella *o* canis hoc encomium breve ſcribit, ut Phyſiologos alios omittam, Ariſtotelem, Plinium, Ælianum, Solinum. *Quis hominum clariùs, aut tanta vociferatione beſtiam, aut furem prædicat quàm ille latratu? Quis famulus amantior Domini? qui fidelior comes? quis cuſtos incorruptior? quis excubitor vigilantior? quis ultor aut vindex conſtantior?*

Tropologica diſſertio de canis latratu olfactu, & aliis, & in bonum interpretatio.

In caneque, laudentur quæ vitupe rentur. m In dictionario morali verbo, Canis, & in reduct. l. 10. c. 22. n Lib. 7. Canis encomium.

Ceterum nota canina fames, quam *bulimiam*, Græco voce et nomine *βουλιμίας* & *βουλίμος*, aliud verò etiam eſt *τῆς βουπείνης*, ſed aliqui corruptè *boliſmum* tamquam à bolo quo ſtomachus expletur, aut caninus appetitus, & appetentia, ſeu eſuritio intolerabilis ac vis famis non tolerabilis, ut Gellius *p* loquitur, morbi genus, quem homines quoque toleramus. Cujuſmodi quàm de Bruto narrat Plutarchus *q*. Diſtinguit nihilominus Rhodiginus *r bulimum* famemque magnam à *fame canina*, quod prior, quam etiam appellat univerſam & vaccinam, C quaſi à *βοῦς*, & *λιμός*, cuncta infeſtet per inediam membra, cum ſtomachi faſtidio & ſatietate: caninus appetitus ſit particularis, præatque plerumq; præcedentem. Præter Medicos, ut Galenum *ſ*, Aetium *t*, & præter Plutarchum *u*, Trallianum *x*, legatur Ariſtoteles *y*, & qui plurium colligit de eadem re locos Hieron. *z* Magius, id etiam approbans, differre *bulimum* à *canina fame*, quod hæc urgeat perpetuo, non ille, qui quamvis inchoaverit à fame, hac poſtrata tandem ventriculi facultate, ac deleta ſentiendi poteſtate, ab exteriore frigore perit, nonnumquam prius adaucto per antiperiſtaſin calore in ore ventriculi. Diſputat eadem de re Franciſcus Bonamicus *a*, nec non de fame, quæ *κίττα* dicitur, *pica*, ſeu *malacia*, & *λυκανθρωπία*, *lupinus appetitus*. Denique graviſſimam famem ſic rectè deſcriptam iſtis verbis intelligimus proverbialiter, ut dici *fames* ſolet *Peruſina*, *Saguntina*, *Melia*, aut *Molia*, *Hieroſolymitana*, *&c.* Multa verò etiam hac de fame canina, & proverbiis ex ea natis, legi poſtea in Adagiis ſacris Delrii noſtri *b*. Adde ad ea, quæ de Judæis pridem dixi, Joſephum *c* deſcri- D bere illorum famem, quum obſiderentur à Romanis, rabidorum canum fami ſimilem, atque huc illuc oberrantium & ebriorum more bis terque in eaſdem domos momento temporis irruentium. Luculenta ingenioſaque deſcriptio famis extat in Ovidiana *d* metamorphoſi: *felix eſuries ſitiſque juſtitiæ e*: ipſimet beat: *edendo eſuriunt, bibendo ſitiunt f*, ſed abſque faſtidio: tamquam recenti ſemper ac nova fruentes voluptate. Omitto heluones & gurgites nonnullos ciborum immenſos, vitio intemperantiæ laborantes potius quam corporis morbo; qualis Menius, de quo Satyricus *g*.

Pernicies & tempeſtas, barathrumque macelli:
— quippe qui
Quidquid quæſierat, ventri donabat avari.

Exempla ſunt in Arh. *h*, & plura Bochin. hoc loco refert.

Βουλιμία. Βουπείνη. Boliſmi vox corrupta, & unde. o lib. 16. c. 15 p in Bruto & 6. conv. 9. c. 8 q Lib. 26. c. X lege etiam l. 25. c. 9. Diſtinctio famis caninæ. & βουλιμίας. r 5. de locis affectus c. 5. ſ Lib. 0. c. 11. t 6. Cymp. 9. u Lib. 7. c. 3. x Sect. 8. problem. 4. 5. y 2. Miſcell cap. 1. z 3. de atim. cap. 61. Κίττα. Λυκανθρωπία. a Tom. 2. Adag. 80. b 6. de Bello cap. 20. c Lib. 8. d Matt. 5. 6 Eccl. 24. 29 e Ibrat. lib. 8 f g Lib. 10. h Tract. 2. in Pſal. c. ult. Senſus loci.

Et circuibunt civitatem.) Obſidionem indicat Chald. יתקדון *jachzerun*. Nyſſ. attendens ex cane famelico comparationem, quam totam damnatis in inferno aptat, ut prius dixi, ait, quemadmodum canes præ famis magnitudine occupantur circa ſordes, cadavera, & quæcumque ob graveolentiam, aut corruptionem, aut inuti-

inutilitatem ejiciuntur extra civitatem; ſic improbos ac reprobos extra civitatem virtutis, & beatitudinis verſari circa fœtidam intemperantiam, & cupiditatem, tamquam circa cœnum, & urbanioris vitæ detrimentum, ac in canes transformatos eſſe illi ſimiles primævo cani, qui carnivorus & *homicida* eſt *a*. Adde fabuloſi nomen cerberi tricipitis ex concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitæ: & quod extra cœleſtem civitatem *foris canes*, jubentur eſſe *b*, non eſt hìc opus pluribus, quum prius dicta ſufficiant.

a Ioh. 8. 44. Cerberi tricipitis nomen, concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitæ. b Apo. 22. 15

Verſ. 8.) Ecce ipſi loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum, quoniam quis audivit?

Senſus loci.

DUm huc illuc circumeundo & circumcurſando quærerent me inimici mei, nullos alios uſurpabant ſermones quàm de me perdendo ac trucidando: perinde ac ſi in ore ipſo gladios pro linguis gererent. Eo autem liberius talia tractabant inter ſe, quòd ſe à nullo alio homi- B ne exaudiri crederent; de Deo autem parum curarent, aut ne cogitarent quidem. Detexit nihilominus Michol inſidias, atque deprehendit, ſive ex ſatellitum temere prolatis verbis, ſive rem quiſpiam filiæ Saulis manifeſtaverint, ſive alia demum aliqua ratione. Allegoriam vel tropologiam bonam & malam, de prædicatoribus aut de perſecutoribus Chriſti & Eccleſiæ, facile eſt ex prius dictis haud revocare. Paulinus *c* Auguſtino ſcribens hæc de Judæis accipit interfectoribus Chriſti, Chriſtumque ipſum hìc loquentem facit.

Tropologia

c Ep. 18. apud Aug.

Ecce.) Superfluam particulam hìc alibi ſæpe Euthym. monet eſſe. Symm. pro ea uſurpat particulam *δή*. Vim tamen habet iſtam, ut veluti demonſtrare ſe doceat convenire canum ſimilitudinem hoſtibus, qui famem patiendo latrant; latratum enim denotant ſequentia,

Ipſi loquentur in ore ſuo.) Alii cum Hieron, tempore præſenti, *loquuntur*: nihil refert Hebræum autem futurum יביעון *jabbihhun*, ſignificat eructando ac ſcaturiendo, & quod in cum murmure loqui: quem Apollinarius interpretatur *φθογγὴν ἄπυστον*, *ſonum obſcurum*. Tremellius autem *cum ſilentio*, ut non audiretur vox extra. Symmachi verſio eſt, *ἀποβλύζουσι τοῖς στόμασι αὐτῶν*, *per vomitum effundunt oribus ſuis*, ſinguitiunt comedendo, ut pueri faciunt. Vulgo dicimus de iracundè loquentibus & cum indignatione (*maſticano fra ſe ſteſſi, ò fra denti.*) *Effutiendi* Latinum verbum propoſito congruit: Græcum verò quod hìc eſt *ἀποφθέγξασθαι*, *reſonare* ſignificat, loqui grandia, ut minas, contumelias, probra, nec tam loqui quàm latrare. Hebræum, quod dixi, ſimilitudinem habet cum נבח *nabah*, quod eſt *latrare*.

Ἀποφθέγγεσθαι.

Quod ſequitur, *Quis audivit*: innuit ſermonem ſubmurmurantem & muſſitantem, ut audiri ſonus tamquam inarticulatus potuerit, non autem expreſſio articulata ſermonis, quamvis Lyr. & Cajet. auditam dicant à Michol. Quare *loqui in ore eſt*, ita loqui ut vix extra os prolatus audiri ſermo poſſit, ſed ab illo, qui propior ſit, vel ad loquentis os aurem applicet. Reticentia porro ut quod ſint locuti non dicatur, attrocitatem verborum indicat, quæ per gladios quoque qui ſequuntur, magis exprimitur.

Loqui in ore quid ſit.

Myſticè Nicephorus de Judæis interpretatur, cauſſas D comminiſcentibus cur Chriſtum poſtularent ad crucem. Alii de libera prædicatione in apertione oris, ut Apoſtolus *d* loquitur, & ut per ſe quis prædicet non per alium quod & antea monuimus.

Myſtica de Judæis interpretatio. d Eph. 6. 19.

Et gladius in labiis eorum.) Hieron., & alii ex Hebr. *gladii* חרבות *charavoth*. Pſ. 56. *e Lingua ipſa vocata eſt gladius*. Bonus & malus linguæ uſus cum gladiis conferri quo pacto poſſit, ſatis liquet, & ibi etiam dictum eſt. Loco latratus prodit ex ore ſonus quidam, ait Nyſſ. loco caninorum dentium gladius ſub labiis abſconditur. De ſua nece ſermones intelligit David ab inimicis habitos. Judæi ſicut linguis flagitaverunt mortem Chriſti, ſic poſtea quum licuit inter Gentiles poſiti Chriſtianis eamdem procuraverunt, ut in Actibus Apoſt. demonſtravi, quos Apoſt. *f* ſcribit, *Deo non placentes omnibus hominibus adverſari, prohibendo loqui Gentibus, ut impleant peccata ſua ſemper.*

e verſ. 5.

Senſus loci.

f 1 Theſſ. 2. 15.

Tropologicè ore gladium non manu geſtat, qui non facit quod prædicat, quod Pſ. 56. docui, maledicam gladio linguam comparari, quod eſt etiam apud Job *g*, Philo *h* approbat, myſticè gladium Balaam quo aſinam percute-

g Cap. 5. 15. h De Cheru. & flammeo gladio. Tropologia Ore gladium geſtare non

re optaviſſe, ſed non habuiſſe *i* ex ſingulari gratia Dei, qui ſciens imprudentiæ rabiem non dedit tamquam furenti gladium, verbis videlicet facultatem, ne quoſcumque obvios magna clade conficeret.

manu, qui non facit, quod prædicat. Myſtica interpretatio loci Numerorum, de Balaam. i Nu. 22. 29.

Quoniam quis audivit?) Hier., *quaſi nemo audiat*. Eodem prorſus modo Symm. *ὡς οὐδενὸς ἀκούοντος*: ſed Apollinarius, *ut audiat qui*, *ὄφρα τις εἴποι*: quaſi, ut puto dicant juxta interpretationem iſtam, non curamus audiri ab hominibus, audiant illi; ſed non erit, qui mutire audeat: Deus vel non audit, vel non curat, & hæc vis poteſt eſſe interrogationis cum particula cauſſaliter ſumta. Sic autem *loqui in ore*, erit inter ſe conſultare, gladio in labiis habere, non vereri liberè ac apertè conſilium interficiendi profiteri, quoniam non ſit, qui audiendo impediat, ut ſit perinde, ac ſi nullus audiret. Favet Chaldæa paraphraſis; *Labiis ſuis dicunt prævalebimus* (quaſi hoc ſit habere gladios in ore, & ſit dictum factum) *quoniam quis ille, qui audiet & puniet?* Putet Vatablus inſinuari, hos interrogando ſignificare voluiſſe, nec homines nec Deum audire. Sic impii dicebant alibi; *Quis noſter Dominus eſt? quis k me videt? nemo l nos videt* Genebr. accipiens, *quoniam*, continuativè pro *quod*, exponit dixiſſe hoſtes David *quis audivit?* nempe ubi ſit ille, ut eum imparatũ celeriter opprimamus, aut ad regem pertrahamus. Concitatus furore ejuſmodi oratione præcilas formatis ſicut & amor; ut *m*, *numquid quem diligit anima mea vidiſtis? tulerunt n Dominum meum, ſi tu ſuſtuliſti eum: dicito mihi ubi poſuiſti eum.* Primus litteralior & communior ſenſus.

K Pſ. 11. 5. l Eccl. 23. 25.

m Dan. 13. 20. n Cant. 3. 1.

Myſticè verò de prædicatoribus hoc exponitur, qui præ fame ac zelo ſalutis omnium, conquerantur, paucos præſertim ex Judæis, audire & obedire, ſicut & Eſaias *o* conquerebatur. *Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt?* In Paralip. *p* quoque ſcriptum de Judæis eſt, quod *ſubſannabant nuntios Domini, & parvipendebant ſermones illius, illudebantque prophetis*. Tabeſcit omnino & diſcruciatur vehementer pluſquam bulimo & canina fame prædicator ac doctor Evang., & ſpiritualis Pater, quũ non licet ei cibo iſto veſci, quem ſuum etiam vocabat Chriſtus *q*, & quem, occidendo & mactan- C do varii generis beſtias Petrus jubebatur *manducare*. Admirans & ejulans vociferatur cum Jerem. *ſ*, utens verbis Dei: *Qui audivit talia horribilia, quæ fecit nimis Virgo Iſrael quia oblitus eſt mei populus meus.* Bruno Carth. vult quæri quis audiverit umquam adeo magna myſteria, quæ vulgabuntur ab Evangelicis Prædicatoribus de Chriſto.

o Iſa. 20. 13. 15. Myſtica expoſitio de prædicatoribus. p Cap 5 3. 1. q l. 2. ult. 16. Prædicatorem quid tabeſcere & diſcruciari vehementer cogat. r Ioh. 4. 32. & 34. ſ Act. 10. 14.

Aliter ſecundum tropologiam Hugo accipit *quis*, pro aliquis, & interrogatione ſublata explicat, detractorem ideo lingua tamquam gladio ferire, quia habet auditores libenter audientes, non autem *facie triſti* diſſipantes ſermonem ipſius *t*.

Tropologia

t c. 18 13. 15

Verſ. 9.) Et tu Domine deridebis eos, ad nihilum deduces omnes Gentes.

Senſus loci.

ARbitrabantur homines impii, non eſſe qui eorum audiret iniqua conſilia & verba, ne Deum quidem atqui tu illos ò DEUS irridenti ſimilis tractabis: irritos D faciens conatus ipſorum, ac omnium deriſioni exponens: nec iſtos modo; verùm etiam quoſcumque alios cujuſvis gentis & nationis, qui ſint mihi aut fideli populo tuo infenſi infeſtique: nec tantilli facies, ſed quantaslibet illorum vires, & conatus contemnes, fruſtrabis, in nihilum rediges, omnem nocendi facultatem tollens.

Myſticè ridendi prædicuntur Prædicatorum irriſores ac perſecutores; ad nihilum redigenda omnis gentium idololatria, ut vel convertantur Gentiles, vel qui nolint, pereant. *Sunt*, ait Nyſſenus *u*, terrifica quæ intentant, videlicet adverſarii, riſus illi, qui Deum ſecum habent. Dixi Pſalmo 2. *x* quæ huc pertinere poſſunt ad illa verba: *Qui habitat in cœlis irridebit illos, & Dominus ſubſannabit eos. Ridebit Deus in eorum interitu*, qui reſpondere noluerunt vocanti *y*, & per ſe ipſum, & per ſuos; & *illuſores deludet z*. In judicio univerſali exponentur improbi ridendi à juſtis tamquam *draco formatus ad illudendum ei a*, & ſicut Samſon a Philiſthæis, quem vilis muliercula ſuperavit.

Myſtica expoſitio, & contra prædicatorum irriſores, & alia. u Tract. 2. in Pſal. c. ult. Terrificæ hoſtium intentationes ſunt riſus iis, qui DEUM ſecum habent x verſ. 4. y Cap. 3. 34. z Pſ. 103. 26. a Iudic. 16. 9 & 21.

Ad nihilum deduces.) *ἐξουδενώσεις*. Alia Pſalteria, & Hilarius, Auguſtinus, Arnobius, Caſſiodorus, *pro nihilo ha-*

a v. 4. Myſtica expoſitio. b Iob. 18. 15. *Ad nihilum deducere.* quid hic ſit. c Pſ. 57. 8. d Pſ. 14. 4. Pſ. 59. 14. Pſ. 72. 20. 22. Pſ. 77. 59. Pſ. 107. 14. e Pſ. 55. 8. Pſ. 80. 15. Pſ. 89. 5. Pſ. 105. 24. f Sap. 12. 13.

lo hhabebis. Hieron. *ſubſannabis*: quod propriè valet לחעג *thilhhag*, quod eſt etiam in Pſalmo ſecundo *a*, quare non eſt in nihilum redigere, aut myſticè, mulctare pœna damni, & privare ſummo bono, ac ſocios conſtituere, *ejus, qui non b eſt*, nempe diaboli, aut nullo negotio ad veritatem reducere atque convertere; ſed idem fere, quod priore *deridendi* verbo, deſpiciendo, ac nihili faciendo: & efficiendo ut ad nihilum recidant cogitationes & conatus. Tale illud ex præcedente Pſalmo *c*; *ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens*: occurritque eadé phraſis in aliis Pſ. *d* aliquoties, ubi dicitur quid *ad nihilum deduci*, vel *redigi*: aliàs *e* autem *pro nihilo quidpiam* quis *facere* aut *habere*. Apoll. optativè declarat ὀνόζαις *deprimas*.

Omnes Gentes.) Sive Gentiles ſive Judæos; Chaldaicè *omnes populos*; quemadmodum & verſu 6. עממיא *hhamemaija*. *Quis imputabit Deo ſi perierunt omnes nationes quas fecit f?* Certe nemo, Apollinarius de Dæmonibus interpretatur.

Verſ. 10.) Fortitudinem meam ad te cuſtodiam, quia Deus ſuſceptor meus es.

Verſ. 11.) Deus meus, miſericordia ejus præveniet me.

Sensus loci.

INimicorum meorum interitum liberationemque ab eis meam non adſcribam robori & viribus propriis, quas agnoſco impares & inferiores, ita ut per me iis reſiſti non poſſit. Sed ſalutem & quidquid in me fortitudinis & facultatis eſt contra fortes irruentes in me, uni adſcribo tibi, apud te totum repono, repoſitumque cuſtodiam & conſervabo; tibi tutelam patrociniumque committam hoc à te expectabo & veluti oculis in te conjectis quando veniat aſpiciam, cavens ne à gratia probationeque excidam tua, & ne abutar poteſtate ad repetendam de inimicis vindictam, inde tamquam ex armario promendum auxilium ſciens mihi, & promtum eſſe ac paratum, unum te hoc nomine celebrandum optimè intelligent. Tu namque defenſor meus, qui me in tuam protectionem ſuſcepiſti. Denique intelligant velim omnes, quòd omnia mihi Deus meus eſt, ac talis ut minimè dubitandum ſit de illius miſericordia, quæ prævenit etiam preces ac vota: & hæc ipſa vota & preces ut nuncupem ipſemet, me gratia præveniente excitat, & antequam eum invocem, opem exhibet: & quò me cumque vertam præſto eſt, ac ſeſe offert ultro: quaſi prætento ſcuto protegens & avertens excipienſve ictus impendentes mihi. Davidi ut hęc quadrét, facilè percipitur, qui numquam non pendens à divino præſidio, pepercit hoſtibus, quos habuit in ſua poteſtate.

Dei miſericordia ſuorum preces ac vota præveniensis.

De Chriſto allegorica expoſitio. Chriſtus ut præveniſſe miſericordiam Patris dicatur, ante reſurrectionem. g Luc. 23. 41. h Iohan. 8. 6. i Luc. 23. 34. k Ibid. v. 56.

De Chriſto allegoricè exponitur, ut ſua dicat fortitudine contra perſecutores interim uti nolle; ſed juxta diſpenſationem Patris differre vindictam, aut etiam virtutes, vires, potentiam, cuncta demum Patri referre accepta. Præveniſſe quoque miſericordiã Patris in hoc Hier. ait, quod priuſquam reſurgeret Chriſtus, non latro tantum in cruce *g*, ſed alii etiam cum Centurione converſi, & percutientes pectora, profeſſi eum ſint filium Dei. Potuiſſe hoſtes ſuos perdere docuit Chriſtus, quum unico verbo ſatellites dejecit *h* in cruce pro crucifixoribus oravit *i* Hilar. interpretatur hæc ut ſimilia illis verbis Chriſti, quibus *in manus Patris commendavit ſpiritum ſuum* k.

Fortitudinem meam ad te cuſtodiam.) Eodem modo Hieron. niſi quod dicit, *ſervabo*. Alii, *tibi ſervabo*, vel *ad te mittam*, *tibi acceptam referam*, *apud te mittam* aut *ponam*: vel ſi retineatur Hebræa lectio, ut nunc eſt עזו *hhuzzo* pro עזי *hhuzzi*, ut ſit affixum non primæ, ſed tertiæ perſonæ: ſenſus erit, fortitudinem ejus, nempe adverſarii mei præcipui, qui eſt Saul, ad te ſeu apud te cuſtodiam, hoc eſt, quum ejus magnitudinem attendam, & ea ingruet mihi, me ipſum cuſtodiam & ſervabo apud te, ſubque protectione tua. Item per admirantis modum, ut explicat Nebienſis: fortitudo ejus, videlicet, magna eſt; te obſervabo venerando, & expectans axilium à te, omni reverentia proſequar, Chaldaicè, *apud te* לותך *levathach*, quamvis idem Nebienſis legat *tibi*, aut *te* לך *lach*. Sed retinet Paraphraſtes affixum primæ perſonæ, *fortitudinem meam* עשני *hhuſni*. Paullo durior expoſitio; *fortitudinem meam ad te cuſtodiam, cavebo ne in alio eo ſit, quàm in te*: etiam *cuſtodire* φυλάττειν שמר *ſciamar*, quæ hic ſunt, eam quoque habeant ſignificationem: vel, *propter te illam conſervabo*: vel, *exemplo tuo*, ne ſcilicet ea utar

Sensus loci.

A ad vindictam, quemadmodum tu ſæpius contines teipſum, ne vindices. Quod Pſalmo 21. *l* habetur, *apud te laus mea*, vertunt alii, *à te* מאתך *meitthecha*: in 36., *m* *Apud Dominum greſſus hominis dirigentur*: alii reddunt *à Domino* מיהוה *mejehovah*. Poſſet etiam *ad te* πρός σε אליך *eiecha*, idem valere, quod *tecum*, ut *n*, *Apud te eſt fons vitæ* עמך *hhimmecha*, & *o*, *apud Dominum miſericordia & copioſa apud eum redemptio*. Hebr. per præpoſitionem עם *hhim*, ideſt, *cum*: ſic *fortitudo ad Deum cuſtodia*, eſſet fortitudo cum Deo & apud Deum cuſtodita & conſervata. Tandem *cuſtodire ad aliquem aliquid*, ſive *apud aliquem*, eſt id ei deferre, ac veluti conſtituere illius auctorem: ita ut ſumatur verbum tranſitivè: Nam quod Pſalmo 17. *p* dicitur; *Conſtitues me in caput Gentium* תשימני *theſcimeni*, in lib. *q* 2. Regum, ubi pſalmus idem paullo aliter extat, habetur, *cuſtodies me* תשמרני *thiſmereni*. Ergo ait David ſe Deum ipſum conſtituere fortitudinem ſuam, quo ipſo abſtracto nomine *r* aliquando illum vocat: nec ea, niſi ejuſdem arbitrio, & ad illius gloriam velle uti. Prodigus, ingratus, impius eſt, qui quam accepit à Deo B fortitudinem, & quæ velit nolit ipſo eam non cuſtodiente atque conſervante nihil eſſet, non pro illo, ſed contra eum exerit, ac ſibimetipſi ſuperbè arrogat. Appollinarius ita declarat, *Fortitudo mea à te cuſtodiar*. Euthym. ac Niceph. *fortitudinem*, τὸ κράτος, ajunt eſſe regnum ac imperium Davidi promiſſum; dicere autem Davidem, ſe id Deo permittere, nec vivo Saule velle invadere, aut illum occidere: & idem eſſe *ad te* quod *apud te* Caſſiod. κατ᾽ αὐτὸν πρόθεσιν, quum pro præpoſitione præpoſitio ponitur, poni ait *ad*, loco præpoſitionis, *per*. Nec abhorret à vero hic ſenſus, ut in tantis tribulationibus animos David addat ſibi oratione ad Deum converſa, ut ſe profiteatur dejici nolle, ſed fortiter ſemper magis agere, ſua ſemper omnia conſilia operaq; dirigendo ad ipſum. Hoc videlicet eſt, quod in hiſtoria Regum *ſ* ſcribitur de illo, *proficiſci & ſemper ſeipſo robuſtior eum eſſe*. Nobis quoq; ſtudendum, ut fortiores evadamus in dies ſecundùm Deum & fortitudinem iſtam noſtram veluti alligemus ad Deum ipſi innitendo, non *ſuper baculos arundineos t*, neque confidendo in virtute ſua & *in multitudine divitiarum u*; neC que *in homine & brachio carneo x*, propter ipſum nec propter aliud fortiter agendo. *Benedictus vir, qui confidit in Domino, & cujus Dominus fortitudo ejus y*. Auguſt. *z* perpetuum DEI neceſſarium influxum ad conſervandos nos & ut opus bonum operari poſſimus, hoc probat ex loco. Præterea *a* ait, hominem, qui ſeipſum amat, ubi relictum à DEO, timoribus mœroribuſque compleri, & ſua mala ſentiendo, iſtud cantare, *fortitudinem meam ad te cuſtodiam*. Ad hæc *b* negat formarum pulchrarum operatores & ſectatores curioſos fortitudinem ſuam nempe oculorum & aliorum ſenſuum ad Deum cuſtodire; ſed ſpargere in delicioſas laſſitudines. Poſtremo accuſat ſe *c*, quod quas comparaverat artes liberales, & ipſum ingenii acumen, & tam bonam partem ſubſtantiæ ſuæ atque fortitudinem, non ſacrificaverit Deo, nec ad eum cuſtodiverit, ſed *profectus* à Deo *in longinquam regionem diſſipaverit in meretricias cupiditates d*: nec bona re bene uſus fuerit, ſed potius ad perniciem. Fortitudo naturalis & ſupernatura is munus Dei eſt: tamquam depoſitum cuſtoditi *e* diligenter propter eumdem debet, cavenda quæ præcidit & conD ſumit utramque Dalila *f*, ideſt, concupiſcentia, *fortitudo ſimplicis* ac juſti *via Domini g*. Non modo per concupiſcentiam perditur fortitudo, ſed ſupernaturalis præſertim per quodlibet mortale peccatum, præcipuè per ſuperbiam, quę cuſtodiam eripit Deo. Naturalem ſine cauſſa & *vanè conſumit h*, vir alioqui ſpiritualis, verum indiſcretus, immoderatis jejuniis, vigiliis, diſciplinis, &c. ut notat Hugo. Præterea is qui juventutem impendit in vitiis, & pœnitentiam reſervat uſq; ad ſenectum, *implet extraneos viribus ſuis, conſumens carnes & corpus i*. Item qui ſtudiis inutilioribus diutius vacat, tum vero ad Theolog. animum applicat, abutitur fortitudine ſua, non eam cuſtodit aut inſumit Deo. Multis idem contigere modis poteſt.

Græveus *k* de corporali & ſpirituali fortitudine moraliter ſatis aptè differit, docens egere cuſtodia primam, fortitudinis animi ac virtutis cujuſvis, ut ſit ad Deum, ideſt propter illum, vel ipſius Chriſti exerceatur exemplo: poſteriorem, exercitationis, per opera & perpeſſionem tribulationum, & imitationem bonorum exemplorum. Denique debet quilibet ſecundùm rem ſignificatam nomine *Gabrielis*, Gabriel eſſe, quod valet, *fortitudo*

l verſ. 26. m verſ. 2. n Pſ. 35. 10. o Pſ. 129. 7. Cuſtodire ad aliquem aliquid, ſive, apud aliquem quid ſit. p v. 44. q c. 22. 44. r Pſ. 17. 2. Pſ. 27. 8. Pſ. 30. 4. Pſ. 42. 2. Pſ. 117. 14. Apollinarii & aliorum expoſitiones. Præpoſitio pro præpoſitione poſita. ſ Lib. 2. 3. 1. t Eſa. 36. 6. u Pſ. 51. 9. x Ier. 17. 5. y Ib. v. 7. z 8. Gen. ad lit. cap. 12. a 13. de civ. c. 21. Perpetuum Dei neceſſarium influxũ ad conſervandos nos, & ut opus bonum operari poſſimus, unde probet Auguſtinus. De homine qui ſeipſum amat, loci applicatio. b 10. confeſſ. c. 34. Formarum pulcharum ſectatores fortitudinẽ ſuam ad Deum non cuſtodiunt. c 4. confeſſ. c. ult. Auguſtini ſui ipſius accuſatio. d Luc 15. 13. Fortitudinem naturalem & ſupernaturalem præcidit & conſumit Dalila ſeu concupiſcentia. e 1 Tim. 6. 10. f Iud. 16. 19. g Pro. 10. 29. h Eſa. 49. 4. Qui juventutem impendit in vitiis, & pęnitentiam reſervat ad ſenectutem, quid agat. i Prov. 5. 11. k Ser. 118. Fortitudine ſua qui abuti dicantur. De fortitudine corporali & ſpirituali Grevei moralis diſſertatio.

tudo mea Deus, aut Eliezer, *Deus meus, auxilium*; aut Eliſæus, *Deus meus, ſalus*. Zachariæ patri Joannis dubitanti reſpondit Angelus, *Ego ſum Gabriel a*, quaſi diceret de fortitudine ac potentia Dei tibi ambigendum non eſt; idemque annuntiator fuit operis quod ſummam potentiam continet, hoc eſt Incarnationis, tum apud Danielem *b* tum apud Mariam *c*.

a Luc. 19. b c. 9. 21. c Luc. 1. 26.

Quia Deus ſuſceptor meus es.) Hieron. *quoniam tu Deus elevator meus*. Alii, *propugnator, protector, refugium*, notat idem Hieron., *tu*, & *es*, apud ſolos LXX. reperiri. Pronomen extat etiam in Pſalterio Romano, & Gallicano & apud Arnobium; ut mirer collectorem notationum in Biblia Sixtina editionis LXX. negare eſſe in Latinis editionibus. Quid ſit משגב *miſgab* & ἀντιλήπτωρ, aliquoties jam prius vidimus, Suſceptionem naturæ humanæ à Chriſto factam Arnobius, myſticè nimirum declarat. Pertinet *ſuſceptio*, hoc loco ad auxilium & protectionem; quod Apollinarius verbo προμαχίζειν, ideſt, *propugnandi*, exprimit. Tropologicè *fortitudinem ſuam cuſtodit ad Deum*, qui, ut Hugo docet, quum ſuſcepturus Deus veriſimiliter creditur, ſua illi bona opera offert, opportunè ſcilicet, non differendo longiùs.

Myſtica naturæ humanæ à Chriſto ſuſceptionis expoſitio. Tropologia de cuſtodiente fortitudinem ſuam ad Deum.

Deus meus miſericordia ejus præveniet me.) Omittit Hieronym. eodem modo vertens pronomen *ejus*: quamvis in editione ſua Victorius & Bredembachius recitent, *Dei mei miſericordia præveniet me*: & ita Hebr. eſſe teſtetur ipſemet Hieron. *d*. Sed idem tribuit hanc verſionem Pagninus in theſauro (verbo קדם *Kadam*) *Deus miſericordia mea præveniet me*: legerunt, opinor, LXX. non ut modo extat אלהי *elohe*, ſed אלהי *elohai*: in eodem textu Hebr. ambiguum eſt an *miſericordia ejus*, an *mea* dici debeat, quia ſic ſcribitur חסדו ut vel poſſit legi חסדו *chaſdo* cum affixo maſculino tertiæ perſonæ, vel primæ. Paraphraſtes legit ſecundo modo, vertens טובי *tuvi*, *bonitatis meæ*, vel *bonitas mea*. Apud Proſperum *e*, *voluntas ejus*, de qua lectione meminit Hieron. *f* infra *g*, & Pſalm. 143. *h*, vocat Deum David *miſericordiam ſuam*. Miſericordia eſt Dei, quia ipſe eam facit; noſtra, quia nobis facit, ut hic etiam notat R. David. Juxta editionem noſtram idem eſt, ac ſi dicas, Deus meus eſt: ideo *miſericordia ejus præveniet me*: aut, Dei miſericordia præveniet me. Quemadmodum Pſalmo 10. *i*. *Dominus in cœlo ſedes ejus*: ideſt: Domini ſedes in cœlo eſt: in 17. *k*, *Deus meus impolluta via ejus*. Apollinarius per modum optantis exponit,

Ἀμφιβάλοι μ᾽ ἐλεητὺς ὑποφθαμένη βασιλῆος.

Circumdet me miſericordia præveniens Regis.

d Epiſt. 135. e de vocat. Gen. c. 9. vel 24. f Epiſt. 135. g verſ. 18. Miſericordia Dei & noſtra ut dicatur. h verſ. 2. i verſ. 4. k verſ. 31.

Celeberrimus hic pro gratia locus, maximè pro præveniente & omnino prima. Antequam aliquid boni ego faciam, inquit hoc loco Auguſt. *Miſericordia ejus præveniet me*. Quid hic reſpondebit infelix Pelagius? Vigent eumdem hæreticum ceteri enarratores iſto eodem teſtimonio & nihil boni ex nobis metipſis habere nos poſſe, niſi hoc à Domino acceperimus, nominatim Caſſiod. affirmat. Hoc quod alii præterea Patres docent atq; Concilia, ita ut etiam dicant, nihil nos poſſe niſi peccatum, ſic intelligitur ut nobis ſolis tribuatur peccatũ, omnis autem operis boni, quod cooperante etiam libero arbitrio noſtro fiat, auctorem potius Deum eſſe, quàm nos, vel ut cauſſam naturalem cum omni cauſſa ſecunda concurrentem, vel ut ſpeciale auxilium gratiæ præbentem. Item, opera moraliter bona, quæ fiant naturæ viribus cum concurſu generali Dei, ut eſt auctor naturę & prima univerſalis cauſſa, quum per ſe non ſint meritoria, nec veræ diſpoſitiones ad juſtificationem, perinde eſſe ac ſi eſſent mala, quod attinet ad conſecutionem gratiæ ſanctificantis & gloriæ; quamvis quia in ſe bona ſunt, non inducant reatum pœnæ. Simili quadam ratione *in uno delinquens fieri* dicitur *omnium reus l*, quia etſi revera non habeat reatum niſi peccatorum quæ committit, tamen & iis peccatis quæ committit, violat auctoritatem Dei communem cuivis pręcepto; & nihilominus jacturam facit gratiæ atque beatitudinis, quàm ſi omnium præceptorum reatum incurriſſet.

Celeberrimus locus pro gratia, maxime pro præveniente & prima. Nihil nos per nos poſſe niſi peccatum, ut intelligatur. Opera moraliter bona quę fiunt naturæ viribus cum concurſu generali Dei, qualia ſint. In uno delinquens, ut dicatur omnium reus. l Iac. 2. 10.

De diſtinctione gratiæ actualis in prævenientem & ſubſequentem, nonnihil dixi Pſalmo 20. *m*. *Præveniſti eum in benedictionibus dulcedinis*: & Pſalmo 22. *n*. *Miſericordia tua ſubſequetur me*. *Præveniens* dicitur, non agendo nunc de beneplacito æterno divinæ voluntatis, non tantum omnino & abſolutè prima; ſed quælibet excitans & operans, qua Deus, ut Auguſt. *o* loquitur, nolentem prævenit ut velit; ſicut gratia ſubſequente, adjuvante, cooperante, volentem ſubſequitur, ne fruſtra velit; aut A *p*, qua prævenit, ut ſanemur, ſubſequitur ut ſanati vegetemur: prævenit, ut vocemur, ſubſequitur ut glorificemur: prævenit ut piè vivamus; ſubſequitur, ut cum illo ſemper vivamus. Ubi tamen videtur Auguſt. tribuere nomen *prævenientis gratiæ* etiam ei quæ ſanctificat, & habitualis eſt atque glorificationem præcedit, vel certè augmentum ejuſdem gratiæ ſanctificantis; denique gratiam omnem quæ aliam præcedit, ac prævenit, *prævenientem* videtur appellare: quum Scholaſtici ſtrictè de actuali hęc nomina uſurpent, & *prævenientem*, ita ut dixi, initio ſumant, quam Deus operatur in nobis quos movet, ſine nobis, liberè tunc operantibus. De gratia præveniente atque ſubſequente ſcribit eodem modo Greg. *q* quo Auguſt. *Multa*, ait hic idem *r*, Deus facit in homine bona, quæ non facit homo; nulla verò facit homo, quæ non facit Deus, ut faciat homo: & avertat hanc amentiam à nobis, ut in donis ejus nos priore faciamus, poſteriorem ipſum; quoniam *miſericordia ejus præveniet me*: etſi non prævenit nos, non ſolùm non perficitur quod præcipit; ſed nec inchoatur ex nobis; & ut incipiamus, dictum eſt, B *Miſericordia ejus præveniet me*, ut perficiamus dictum eſt *ſ*, *Miſericordia ejus ſubſequetur me*. Legantur etiam Fulgentius *t* & Proſper *u*: iſte hunc Pſalmi noſtri profert locum *x*, cum prioribus verbis, *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam*. Unus quoque Arauſicani Concilii ſecundi *y* canon ita habet: *Nullus miſer de quacumque miſeria liberatur, niſi qui Dei miſericordia prævenitur*; ſicut dicit Pſalmiſta *z*; *Cito anticipet nos miſericordia tua Domine*: & illud; *Deus meus miſericordia ejus præveniet me*. Utrumque Bernardus *a* citat locum ad idem propoſitum, dicens dè *præventione Dei* non minus certam hanc manifeſtamq; eſſe ſententiam, quàm alias quas commemorat. Rurſum Gregor. *b* perpendens verba Job *c*; *Quis ante dedit mihi, ut reddam ei?* Nemo, inquit, ut divina illum gratia ſubſequatur, prius aliquid contulit Deo. Nam ſi nos Deum bene operando prævenimus, ubi eſt quod propheta ait; *miſericordia ejus præveniet me?* recitat ibidem alia ad idem probandum teſtimonia ex Evangelio Joannis *d*, & epiſtolis ejuſdem *e*, ex Oſea *f* & Paulo *g*. Tandem Auguſt. *h*, iſtis verbis ait doceri nos meritis aſſequi, nihilque in nobis invenire ante gratiam Dei, cur noſter *ſuſceptor* ſit C factus, & quantumcumque cogitaverimus antecedentia merita, fore ut *miſericordia ejus præveniat nos*.

De diſtinctione gratiæ actualis in prævenientem & ſubſequentem. m verſ. 4. n verſ. 6. o Enchi. c. 32.

Myſticè inducitur loquens Chriſtus, ſe præventum à Patre, propter plenitudinem gratiæ & honoris *præ participibus ſuis i*, ſic Hugo, Dion., & alii: Dion. autem attendit, ſola benignitate & gratia Dei aſſumtam humanam naturam à Verbo abſque præcedentibus meritis, eodemque inſtanti factam & unitam. Hilarius præventendum ſe Chriſtum dicere miſericordia docet Patris, ut etiam ante reſurrectionem Dei filius intelligatur, per tot edita, quum in cruce penderet, ſigna: ita ut id Centurio quoque proclamarit *k*. Valentia vult verba eſſe cujuſvis fidelis, qui tutus benèque cuſtoditus velit eſſe intra fortitudinem, ideſt, muros Eccleſiæ, ubi Deus cuſtos; & mori potius quàm cuſtodiam iſtam deſerere; certus de affutura ſibi gratia per quam & jam præventus fuerit.

p de nat. & grat. c. 31. q hom. 9. in Ezech. r 2. cont. duas epiſt. Pelag. c. 9. In donis Dei cavendum priores nos facere, poſteriorem ipſum. ſ Pſ. 22. 6. t 1. ad Monimum c. 9. & 11. de fide ad Petrum c. 32. epiſt. 6. c. 7. de gratia Chriſti c. 18. u Carm. contra ingratos præſertim c. 14. & 45. In de Vocat. Gen. c. 24. aliat 9. & ep. ad Ruff. x 2. de voca. Gen. c. 24. y cap. 14. z Pſ. 78. 8. Nemo ut divinæ illũ gratia ſubſequatur, prius aliquid dedit Deo. a Serm. 67. in Cant. b 33. moral. c. 20. vel 25. c c. 41. 2. d cap. 6. 44. e. 15. 5. e 1. Ep. 4. 10. f c. 14. 5. g 2. Cor. 3. 5. Eph. 2. 5. h Epiſt. 116. Myſtica loquenũs Chriſti inductio. Sola benignitate & gratia Dei aſſumtam humanam naturam à Verbo abſq; præcedentibus meritis. Loci ad quemvis fideles applicatio.

Verſ. 12.) Deus oſtendet mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos ne quando obliviſcantur populi mei.

D Diſperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus Domine.

Sensus loci.

INchoatum ſermonem verſu 11. relicto interim colloquio cum Deo, ad alium quemlibet proſequitur; aſſerens fore ut Deus, cujus præveniendum ſe dixerat miſericordia, faciat optatam videre de inimicis ultionem ad ejuſdem gloriam Dei. Attamen repetens orationem ad Deum, precatur ne inimicos omnes Deus occidat ſtatim, ut non capiat talis ultionis oblivio populum, nec ſatis recordentur tranſlatum à Saulis domo regnum in Davidem, quum operæ pretium ſit ut ad juſtitiæ divinæ majorem cognitionem atque reverentiam ſenſim ac paullatim caſtigentur, non omnes una funditus ſemelque deleantur: & ita dicta illa regni tranſlatio melius perſpiciatur. Quare, ut divinæ moderatione potentiæ vagari & errare cogantur inimici de loco in locum, atq; ut pro ea, quam ſit ſemper in ſe expertus, protectionis divinæ benignitate, dignetur eoſdem de ſua ſuperbia dejicere, deque digni-